

KIBRIS SORUNU BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE 6/7 EYLÜL 1955 OLAYLARINA KESİTSEL BİR BAKIŞ

Ulvi KESER*

Öz

1 Nisan 1955 tarihinden itibaren EOKA terör örgütünün Kıbrıs adasında terör olaylarına başlaması, önce İngilizlere, ardından kendilerine yardım etmeyen Rumlara ve son olarak da Kıbrıs Türklerine saldırmaya başlaması Kıbrıs'ı önce sorun, ardından da uluslararası sorun hale getirir. Bu dönemde İngiltere'nin adada hükümranağa devam etme ve adadan ayrılmama üzerine oturan ve Kıbrıs Türkleriyle Rumları "böl ve yönet" çerçevesinde idare eden ince siyaseti ise doğrudan Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak üzerinedir. Bu şartlarda Ağustos 1955 Londra toplantısının ardından iyice gerginleşen ilişkiler yıllar sonra ortaya çıkacağı gibi İngiltere'nin kışkırtmalarıyla Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu eve atılan ses bombasıyla yeni bir boyut kazanır ve Kıbrıs'la bağlantılı olarak Türk dış politikasında daha sonraki süreçte sıkıntılara neden olacak 6/7 Eylül olayları başlar.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, EOKA, 6/7 Eylül Olayları.

A PROFILE GLANCE AT 6/7 EVENT IN TURKEY IN THE LIGHT OF CYPRUS ISSUE

Abstract

Cyprus happens to be firstly an issue, and then an international issue especially after EOKA terrorist organization starts attacking, ambushing and killing the British subjects, then the Greek Cypriots who are supposed not to help EOKA, and finally Turkish Cypriots in 1st April 1955. The British subtle policy shaped around "divide and rule" principle aiming not to leave the island, and to continue the sovereignty on Turkish and Greek Cypriots in 1950s is, on the other hand, planned so as to drive Turkey into the corner. The explosive thrown on the house where Mustafa Kemal Atatürk was born in Salonika subsequent to the conference about Cyprus issue held in London in August 1955 makes the atmosphere tenser and tenser, in particular, with British clandestine provocations, and 6/7 September Events in 1955, that will cause a good many problems for Turkish foreign policy in the following years break out.

Keywords: Cyprus, Turkey, Greece, EOKA, 6/7 September Events.

* Doç.Dr., Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM) Müdürü, (ulvi.keser@atilim.edu.tr).

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nda önce İtalyanların, ardından Almanların işgaline uğrayan Yunanistan yaşadığı iç savaşın da ardından neredeyse bir lokma ekmeğe muhtaç durumdadır¹; ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen özellikle İngiltere'nin kışkırtmalarıyla Birleşmiş Milletlere müracaat edip Kıbrıs adasını Yunanlaştırma talebinde bulunmaktan çekinmez. Birleşmiş Milletlere yaptığı müracaatların reddedilmesi, ardından Kıbrıs'ta ortaya konulacak halkoylamasının sonucunda da adayı ele geçiremeyen Yunanistan bütün ümidini İngiltere'ye bağlamış durumdadır ve İngiltere ince siyasetinin bir sonucu olarak bir araya getirmeyi planladığı Türkiye ile Yunanistan'ın anlaşamaması için elinden geleni yapar ve Kıbrıs önce sorun, ardından uluslararası sorun haline gelir. Bu dönemle ilgili en önemli olaylardan bir tanesi bütün bu yaşananlardan yaklaşık 5 yıl sonra ortaya çıkar ve İngiltere'nin 29 Ağustos 1955 tarihinde² Londra'da düzenlediği Lancaster House Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Hakkında Üçlü Konferansı'na Türkiye'yi de taraf olarak davet etmesi³ ve Türkiye'nin de fiilen

1 Özellikle 1930'lu yıllardan itibaren başlayan Türk-Yunan dostluğu Yunanistan'da Elefterios Venizelos'un klasik Yunan ütopyası Megali İdea, yani Büyük Yunanistan fikrinden vaz geçildiğini açıklamasının ardından Mustafa Kemal Atatürk'ün de sınırdas ve komşu Yunanistan'a zeytin dalı uzatmasıyla başlar. Bu süreçte Yunanistan'la yapılan çok geniş kapsamlı işbirliği antlaşmasıyla Türkiye'de yaşayan Yunan vatandaşlarına Türk vatandaşlarının sahip olduğu bütün haklar verilirken bu Yunan vatandaşları 21 Aralık 1963 günü Kıbrıs'ta başlayan Rum saldırılarının ardından Türk hükümeti tarafından sınır dışı edileceklerdir. Öte yandan 1934 yılında Venizelos tarafından Atatürk ayrıca Nobel Barış Ödülü için aday da gösterilmiştir. Bu süreç 1939 sonrasında önce İtalyanların, hemen ardından da Almanların işgaline uğrayan ve işgalci Alman güçlerinin planlı açlık stratejisi sonrasında Yunan tarihine Büyük Açlık Dönemi olarak geçen bir dönemi yaşayan günde ortalama 3.000 kişinin açlıktan hayatını kaybettiği, 1941-1942 döneminde açlıktan 1.5 milyon kişinin öldüğü Yunanistan'da bütün dünya sırt çevirmiş ve görmezden gelirken sadece yardım elini uzattığı bir dönem olacaktır. Ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalyanların, ardından Almanların, kendileri pek farkında olmasa da savaş sonrasında bir süre koruyucuları İngiltere'nin işgaline uğrayan ve kanlı bir iç savaş yaşayan Yunanistan'ın yiyecek ekme bulamazken savaşın hemen ardından 1950 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurarak Kıbrıs adasını talep etmesinin altında İngiltere faktörünü aramak gerekmektedir. Yunanistan'ın bu açlık dönemiyle ilgili olarak bakınız Ulvi Keser, *Yardım Et Komşu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yay., Ankara, Kasım 2005; Ulvi Keser, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi (μεγάλος λιμός) ve Türkiye*, IQ Yay., İstanbul, 2008; Ulvi Keser, *Kızılây Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, 1939-1949*, Türk Kızılây'ı Tarih Serisi, Kızılây Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010.

2 BYGM, Olayların Takvimi, "Kıbrıs Meselesi", Ankara, Ağustos 1955, No. 261, s.181

3 Vanezis'in ileri sürdüğü gibi esasında İngiltere'nin bu toplantıyı düzenlemesi ve ilk defa olarak Yunanistan ile Türkiye'yi de bu toplantıya davet etmesindeki gaye geleneksel "Böl ve Yönet" politikaları çerçevesinde Kıbrıs meselesini bir Türk-Yunan meselesi haline getirmek, daha sonra Aralık 1956 tarihinde Avam Kamarası'nda açıklanacağı üzere her iki topluma da self-determinasyon hakkı verilmesini talep etmek ve iki toplum arasında güvensizlik ve nefret duygularını yerleştirerek dünya kamuoyuna iki toplumun artık bir arada yaşayamayacaklarını ilan etmektir. PN Vanezis, *Cyprus Crime Without Punishment*, Regal Printing Ltd., Hong Kong, 2000, s.73.

Kıbrıs sorununun içine dâhil olmasıdır⁴. İngiltere’yi Dışişleri Bakanı Harold Mac Millan başkanlığında Parlamento Sekreteri Carrington, İngiltere’nin Ankara ve Atina Büyükelçileri, Kıbrıs Valisi ve Genelkurmay Başkanlığı yetkililerinden oluşan bir heyetin temsil ettiği⁵ toplantıda Türkiye’yi Dışişleri Bakanı Fatih Rüşü Zorlu ve Yunanistan’ı da Dışişleri Bakanı Stefanopolos temsil ederler⁶.

1. Eylül 1955’e Kadar Kıbrıs

İlk defa 21 Kasım 1949 tarihinde Birleşmiş Milletlere müracaat eden Yunanlar “Anavatan Yunanistan’la birleşmek için self-determinasyon hakkının halkımıza tanınmasını istiyoruz” diyerek adanın Yunanistan’a ilhakını talep eder ve 15 Ocak 1950 Pazar günü⁷ Kıbrıs adasında Makarios’a göre “Neticesi önceden belli olan” bir plebisit yaptırırlar. Seçime katılan toplam 224.700 seçmenden 215.108’inin (%96’sı)⁸ lehte kullandığı oylarla Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı sonucu çıkar; ancak Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını sağlamak amacıyla Rumların başlattığı taşkın hareketlere karşı sert tedbirlerin alınacağına duyulması üzerine Rumlar ada sathında 12 Ağustos tarihinden itibaren protesto ve grevlere başlarlar⁹. Neticede 17 Aralık 1954’te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 8 çekimser oya karşılık 50 oyla Kıbrıs meselesinin şimdilik görüşülmemesi kararına varır¹⁰. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Yunanistan’ın ve Kıbrıslı Rumların isteklerinin aksine olumsuz bir sonucun çıkması Yunanistan’da ve Kıbrıs’ta olayların çıkmasına neden olur. Özellikle Kıbrıs’ta bütün ada sathına yayılan gösteriler zaman zaman ayaklanma şekline dönüşür. Adada Rum tedhiş faaliyetlerinin artış göstermesiyle birlikte 19 Aralık 1954 tarihinden itibaren polis tarafından bazı ilave emniyet tedbirleri alınır. Umumi yerlerde beşten fazla insanın bir araya gelmesi yasaklanır. Bu şekilde toplananların polis gücüyle dağıtılacağı, her türlü silah, taş, sopa gibi maddelerin taşınmasının, bulundurulmasının yasaklandığı, aksine davrananların en az üç yıl hapis cezasına çarptırılacakları duyurulur¹¹. Ancak bütün bunlar bir sonuç vermez ve adada EOKA terör örgütünün kuruluş süreci hızlandırılır. Kıbrıs Rum lideri Başpiskopos Makarios ve George Grivas Kıbrıs milliyetçisi değil Yunan milliyetçisi olduklarından, gayeleri iki toplumlu bağımsız bir devlet kurmak değil, Kıbrıs Türklerine hiç yer vermeyen Enosis ve adanın Yunanlaştırılmasıdır. Yunanistan’ın büyük desteğiyle 1955 yılı ortalarında kuruluşunu tamamlayan

4 Special Committee On Cyprus Affairs, *Cyprus; Past - Present- Future*, Ankara, 1964, s.20.

5 BYGM., Olayların Takvimi, “Kıbrıs Meselesi”, Ankara, Ağustos 1955, No. 261, s.166.

6 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II. Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

7 Suat Bilge, *Le Conflit De Chypre Et Les Cypristes Turcs*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1961, s.31.

8 Achille Emilianýdes, *Histoire De Chypre*, Paris, 1963, s.109.

9 BYGM, Olayların Takvimi, “Kıbrıs Meselesi”, Ankara, Ağustos 1954, No. 249, s.181.

10 Government of Cyprus, *Review of Events In Cyprus 1955-1957*, Lefkoşa, 1958.

11 BYGM., “Kıbrıs Meselesi”, Ankara, Aralık 1954, No. 253, s.105.

EOKA (Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston)¹² tedhiş örgütünün siyasi lideri Makarios, askeri lideri ise Yunanistan iç savaşı sırasında “X” kod adıyla bir yeraltı örgütü kuran ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra örgütü aşırı uçta partileştiren George Grivas’tır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve özellikle 1941-1942 döneminde Yunanistan aılıktan ve Alman işgalinden inim inim inlerken, özellikle Büyük Aılık Dönemi olarak bilinen yıllarda günde ortalama 3.000 Yunan aılıktan sokaklarda ölür ve cesetleri kamyonlarla toplanıp çukurlara atılırken kurulan silahlı yer altı örgütleri ise Alman işgal güçlerine karşı direniş geçeler. ELAS, EDES gibi komünist örgütler bu mücadeleye girmişken Grivas’ın faşist X örgütü ise Almanlara işbirliği teklif eder. Bütün dünyayı işgal ve ele geçirme düşüncesindeki Almanlar bu teklifi fazla ciddiye almayınca işbirliği teklifi fiiliyata dökülmez fakat kendi ülkesine ihanet eden bir asker kişiliğın bu davranışı “vatan hainliği” yaftasından kurtulamaz. Bu ihanette bulunan Grivas ise 1950’de Yunan hükümeti tarafından savaş döneminde kurulan bütün yer altı örgütlerinin üyelerine devlet onur madalyası verilirken aynı madalyayı alanlar arasındadır. Bir vatan hainine neden onur madalyası verildiği sorusunun cevabı ise birkaç yıl sonra Yunanistan’ın kurdurduğu EOKA terör ve tedhiş örgütüyle ortaya çıkacaktır. Grivas’ın deyiimiyle adayı yönetenlerin yıllar boyunca “sessiz bir kadın köle” olarak gördükleri adayı kurtarma zamanı gelmiştir¹³. “Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü” olarak adlandırılan bu örgütün ulusal kavramıyla kastettiği Elen düşüncesi ve Enosis fikrinden başka bir şey değildir. Enosis ittifakının yapılmasından sonra, Grivas ve Makarios, Yunanistan iç savaşında komünistlere karşı mücadelesinde ve İtalya’ya karşı Arnavutluk savaşında milli kahraman olan General Papagos’la da görüşürler. Amerika tarafından politik ve ekonomik istikrarın sağlanması için güçlü bir hükümet iddiasıyla desteklenen Yunan Partisi Başkanı olan Papagos da Grivas ve Makarios’u sonuna kadar destekler. Grivas anılarında 27 Ocak 1951 tarihinde, Papagos yanlısı Yunanistan Genelkurmay Başkanı General Kosmas tarafından kendisine tam destek sözü verildiğini yazar. Bu görüşmeden hemen sonra Grivas son 20 yılda ilk defa doğduğu yer olan Kıbrıs’a kendi ismi, kendi pasaportu ve karısıyla beraber 5 Temmuz 1951’de gider ve Lefkoşa’da doktor olan kardeşinin evinde kalır. Her zaman Yunanistan’ın bir parçası olarak görülen ve EOKA bildirilerinde hep “Yunanistan’ı hatırlatan bir ada olarak isimlendirilen”¹⁴ Kıbrıs’ta arazi yapısını inceleyen ve kendisi için son derece önemli olan özellikle dağlık bölgelerde keşif çalışmaları yapan Grivas kanlı EOKA tedhişinin başlangıcını da böylece yapar. Adaya gelir gelmez Makarios’la görüşen Grivas, Makarios’a adada gerilla savaşını başlatma zamanının geldiğini belirterek mücadelelerinin dar kapsamlı

12 Bir yeraltı örgütünün hangi şartlarda ve ne şekilde kurulabileceği, hangi faaliyetlerde bulunacağı ve nasıl başarılı olacağı konusunda bilgi veren ve bu bağlamda EOKA’nın içyüzünü anlatan bu kitap bizzat Grivas’ın sözlerinden hareketle ve birinci ağızdan Charles Foley’in editörlüğünde kaleme alınmıştır. Charles Foley, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman Yay., Londra, 1964, s.109

13 KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No.1318 ve 1319.

14 KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No.1318 ve 1319.

olarak küçük gruplarla dağlarda, geniş kapsamlı olarak da sabotörler vasıtasıyla pek çok askeri hedefin olduğu şehirlerde başlatılacağını belirtir. Silahlı grupların silahsız sempatanlarca desteklenmesi halinde faaliyetlerini çok daha başarılı bir şekilde ve rahatça yapacağına inanan Grivas şehir ve kasabalarda da öğrencilerden istifade etme yoluna gider. “*Ya özgürlük, ya ölüm*”¹⁵ parolasıyla hareket eden EOKA'nın lideri Grivas'ın 'Agoratos Anthropos/Görünmeyen Adam' olarak nitelendiği Atina'da, X kod adıyla kurulan ve kral yanlısı bir askeri güç olan teşkilat adına yayımladığı gazeteye politik yazılar gönderen Makarios'la ilk tanışması da 1946 yılında Atina'da olmuştur. EOKA lideri Grivas, St. George isimli tekneyle¹⁶ 10 Kasım 1954 tarihinde gizlice adaya gelir ve 'Dighenis Burada/Akritas Burada' parola ve işaretiyle adaya çıktıktan sonra Digenis kod adıyla yayımladığı bildirimlerde amaçlarının Enosis fikrini gerçekleştirmek olduğunu, bu doğrultuda İngilizlerle Türkleri düşman kabul ettiklerini ve düşmanlarının her ne pahasına olursa olsun bertaraf edileceğini açıklar. “*Deniz ve havadan kolayca ablukaya alınabilecek ve böylece dış yardım ve destekten mahrum kalabilecek bir yapıya sahip*” dediği Kıbrıs adasının Khlorkas köyü yakınlarında adaya çıkan Grivas'dan hemen önce adaya çıkartılan silahlar ise 656 mermisiyle 34 tabanca, 4000 mermisiyle 4 Steiger otomatik silah, 4000 adet 9 milimetre mermi, 350 kilo dinamit, 300 libre Nobel 808 cinsi patlayıcı, 100 mayın, 300 el bombası, 700 ateşleyici, 100 sis bombası, 1100 metre saniyeli fitil, kameralar ve dürbünlerden oluşmaktadır. Bu arada Grivas'ın derhal temin edilmesini istediği silahlarla ilgili olarak Andreas Azinas girişimlerde bulunmak üzere Kasım 1954 tarihinde Atina'ya gider ve Makarios'tan aldığı parayla “*bir kayık dolusu silah*” satın alır. Grivas'ın Yunanistan'da yaşadıklarının aksine EOKA'cılarının görevi suikastler düzenlemek, bomba atmak ve pusu kurmakla sınırlı olacaktır. Grivas'a göre ön cephenin çökmesi arka cephelerde meydana gelen çözülme neticesinde meydana geleceğinden vurucu güçlerden yardımcı ve destek birliklerine, asıl kadroların oluşturulmasından saklanılacak yerlere, malzemelerin ve personelin gizlenmesine, gıda ikmali, casus ve ajanlarla irtibat görevlilerine, ayrıca propaganda ve istihbarat faaliyetlerine kadar pek çok alanda Kıbrıslı Rumların yardım ve desteğine ihtiyacı olacaktır. Bu bağlamda harekete geçen Grivas'ın ilk örgütlenme çalışmasına girdiği grup ise Kıbrıslı Rum gençleri olacaktır. El ilanları ve bildirimlerin basılıp dağıtılması, adanın dört bir tarafında başlatılan gösteriler, bilgi toplama faaliyetleri ve olaylara karışan şüphelilerin saklanması görevlerinde bulunan Rum gençlerinin İngiliz idaresinin dikkatini başka kanallara çekmeye başlaması ve Kıbrıslı Rumlarda da İngilizlere karşı bir başkaldırı ve huzursuzluk havası yaratılması üzerine Grivas tarafından Rum gençlerine sabotaj, patlayıcı yapımı, verilen görevlerin icrası ve takibi, pasif direniş gibi görevler de verilmeye başlanır. Bu arada önce Ayios Georghios gemisinin Baf yakınlarında adaya EOKA adına silah boşaltırken yakalanması ve ardından İngiliz istihbaratının EMAK ile ilgili bilgilere ulaşması ve ardından

15 KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No.1318 ve 1319.

16 Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, 1975, s.174.

adada bir şeyler olacağı yönünde hareketlenmesinin ardından 1 Nisan 1955 günü EOKA giriştiği eylemlerle varlığını ilk defa deşifre eder. Makarios'la 25 Mart akşamı mı yoksa 1 Nisan akşamı mı olsun tartışmalarından sonra o gece Kıbrıs'ta yer yerinden oynar, Gece 03.00'de elektrikler kesilir, daha sonra da bombalar patlar, makineli tüfekler rasgele ölüm saçar, çeşitli işyerleri, İngiliz bankaları havaya uçurulur. Genel Valilik, Müsteşarlık Dairesi, Wolseley Kışlası'nda bulunan Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri Genel Karargâhı ve radyo istasyonu da patlamalardan nasibini alır. İngilizlerin o gün içindeki zararları yaklaşık olarak 60.000 Sterlin civarındadır¹⁷. Markos Dragos ve dört adamı radyo istasyonunu basıp içeride bulunanları etkisiz hale getirirler ve binayı havaya uçururlar. Larnaka'da Mahkeme, Valilik ve polis karargâhı da bombalanır. Limasol'da ve Mağusa'da da aynı şekilde patlamalar olur. Grivas ise bütün bu olup biteni Lefkoşa'da gizlendiği evde koruması Gregoris Louka ile zevkle takip eder. Aynı gün adanın pek çok bölgesinde Digenis imzasıyla ilk EOKA bildirimleri dağıtılır ve tedhiş hareketinin nedenleri ve EOKA'nın amaçları ilk defa açıklanır¹⁸. Böylece merkezini EOKA'nın oluşturduğu "su üzerinde küçük bir buz parçası olarak görünen ancak suyun altında kalan kısmında bütün Yunan nüfusunun direnişinin şekillendirdiği bir aysberg" ortaya çıkar. Artık "sadık vatandaşlara tehditlere ilaveten ilham kaynağı olan EOKA tarafından organize edilen kanunsuzluklar ve zorbalıklar" dönemi başlayacaktır. Bu kanunsuzluk ve zorbalıklar öncelikle cinayetler, sabotajlar, kundaklama faaliyetleri, duvarlara EOKA ve Enosis yanlısı sloganlar yazılması ve bildirimler dağıtılmasıyla gerçekleşir. Zaman içinde Kıbrıs Rum toplumunun ileri gelenleri de bu olup bitenleri eleştirmek yerine susmayı ve daha sonra da desteklemeyi tercih ederler. Atina Radyosu ise "Özgürlük ancak kan ile alınır" çığırtkanlığıyla olanları körüklemeye devam eder ve Kıbrıs Radyosu adını kullanır. Atina Radyosu'nda görevli hemen bütün spikerler ellerinden gelen tüm çabayı göstererek gün boyu EOKA'ya bağlı direniş gruplarını kışkırtmaya yönelik konuşmalar yaparlar. Böylece Kıbrıs'ta yeni bir dönem de başlayacaktır¹⁹. 1 Nisan 1955 günü başlayan EOKA tedhiş ve terör hareketleri özellikle 1963'e kadar geçen dönemde yüzlerce masum ve silahsız Kıbrıslı Türk insanının da hayatını kaybetmesine, binlerce Kıbrıslı Türk'ün de evlerini terk etmesine neden olacaktır.

2. Lancaster House Toplantısı Sürecinde Kıbrıs

Esasında bu toplantı öncesinde Türkiye'de tartışılan bir konu ise Kıbrıs'ın bir sorun olup olmadığı ve Türkiye'yi ilgilendirip ilgilendirmedir. Örneğin S.R. Emeç Son Posta gazetesindeki köşesinde "...Ortada Kıbrıs diye hiçbir mesele yokken bazı gayri mesul Yunan simaların ön ayak olmaları ile bir hayli zamandan beri

17 Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955-1957, Lefkoşa, 1958.

18 *Halkın Sesi*, 2 Nisan 1955.

19 Aydın Samioğlu ile 29 Kasım 2004 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

böyle bir meselenin ihdasına hararetle çalışılmaktadır”²⁰ der²¹. Böylece 1954 yılı Kıbrıs konusunun artık hükümet kanadında olmasa bile Türk kamuoyu ve özellikle Türk basınında Kıbrıs sorununa daha yakından bakıldığı ve ulusal bir sorun olarak algılanan konuya sahip çıktığı bir yıl olmuştur. Öte yandan 5 Haziran 1954 tarihinde ABD ziyareti sonrasında dönüş yolunda Atina’ya da uğrayan Adnan Menderes’in Yunan gazetecilerle yaptığı toplantıda Yunanistan’ın Kıbrıs konusunu BM’e götürmesi durumunda bu duruma Türkiye’nin muhalefet etmeyeceğini belirttiği de ileri sürülür. Yunan gazeteleri tarafından ortaya atılan bu iddia karşısında ilginçtir ki Adnan Menderes kanadından herhangi bir yalanlama veya tekzip gelmemiştir. Şüphesiz her ne kadar Türk kamuoyu Yunan gazeteleri tarafından ortaya atılan bu iddiayı inandırıcı bulmamakla birlikte Türk hükümeti kanadından konuyla ilgili bir yalanlama gelmemesi de kamuoyunu şaşırtmıştır. Konuyla ilgili olarak tepki gösteren ise Türk gazeteleri olmuştur²²:

“...Kıbrıs davasının Birleşmiş Milletlere getirilmesine Türkiye’nin muhalefet etmeyeceği hakkındaki haberler burada herhangi bir akis yaratmamış, tefsire değer bir hadise olarak karşılanmamıştır. Ankara siyasi çevrelerinin bu husustaki izahlarını şöyle

20 Son Posta, 11 Temmuz 1954.

21 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması sonrasında Rusların ilerlemesini önlemek amacıyla İngiltere, Osmanlı Devleti’ne yardım talebinde bulunur. Ayastefanos Antlaşması’nın Türklerin lehine ve çıkarlarına uygun hale getirilmesine çalışacağını belirterek Kıbrıs’ın yönetiminin geçici olarak kendisine devredilmesini ister. 4 Haziran 1878’de Hariciye Nazırı Safvet Paşa ve İngiliz Elçisi Ostan Henry Layard arasında Yıldız Sarayı’nda iki maddelik nihai antlaşma imzalanır ve yıllık 92.986 Sterlin icar karşılığında Kıbrıs adası İngiltere’ye verilir. Ancak İngilizler bu parayı da Kıbrıs’tan toplayıp öderler. 1878 yılına kadar Kıbrıs’ta söz sahibi olan ve idarede görev alan Türk nüfusun bir anda idare edilen durumuna düşmesi, Türklerin memuriyetten uzaklaştırılarak yerlerine Rumların göreve getirilmesi, bunun sonucunda Türklerin ekonomik kayba uğramaları, ellerindeki arazi ve gayri menkulleri satmak zorunda kalmaları Rumların bu işten kârlı çıkmasına sebep olur. Türk İstiklal Savaşı’nın kazanılması sonrası 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşmasıyla Türk Devleti İtilaf Devletleri’nce resmen tanınmasına rağmen Antlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri ile Kıbrıs’ın İngiliz toprağı olduğu kabul edilir. Lozan Antlaşması’nın hemen sonrasında antlaşma hükümleri İngiltere tarafından 6 Ağustos 1924 tarihinde tasdik edilir. O güne kadar Türk tabası olarak görülen Kıbrıs Türklerinden İngiliz uyruğuna geçmek ve adada kalmak veya Türk tâbiyetine sahip olarak adayı terk etmek ve Türkiye’ye göç etmek isteyenlere tanınan bu haklarla yaklaşık 7-8.000 civarında Kıbrıslı Türk de kayıklar, tekneler veya vapurla Türkiye’ye göç eder. 10 Mart 1925 tarihinde İngiliz Kralı V. George’un emriyle Kıbrıs bir Taç Koloni (Crown Colony) haline gelir. Sir Malcolm Stevenson’un 1 Mayıs 1925’te Kıbrıs’ın ilk İngiliz Valisi olmasının ardından Türk toplumuna da verilmesi gereken elektrik, su, yol, posta, belediye hizmetleri gibi hizmetler, eğitimle ilgili devlet hizmetleri Rumlara ağırlıklı olarak verilmeye ve Türkler üzerindeki baskı artırılmaya başlanır. Bu dönemde Türkiye’de Kıbrıs konusunda herhangi bir çaba ve gayret söz konusu değildir Colin Thubron, *Journey Into Cyprus*, Middlesex, 1986, s.217; Achille Emilianides, *Histoire De Cyprus*, Paris, 1963, s.90; Salahi R. Sonyel, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?” , *Belleten*, C.XLII, S.165-168, Ankara, 1978, s.741; Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara, 1975, s.3; Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyyurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1975, s.7; Haşmet Muzaffer Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs’ta*, Lefkoşa, 1996, s.91.

22 *Hürriyet*, 13 Haziran 1954.

ifade etmek mümkündür; Türk hükümeti alev umum dış politika meselelerine karşı büyük bir dikkat ve ihtimam göstermektedir. Hükümetin Kıbrıs meselesi karşısındaki durumunu da aynı şekilde mütalaa etmek lazımdır. Yunanların bu münasebetle başvurduğu ilk tertipler sırasında Türk hükümeti İngiltere nezdinde lüzumlu teşebbüsü yapmış, bu hususta herhangi bir karara varmadan evvel Türk görüşünün de mutlaka öğrenilmesi lazım geldiğini bildirmişti. İngiltere hükümeti Kıbrıs'ta mevcut statükoyu muhafazaya taraftar olduğunu sarahaten bildirmiş ve müteaddit vesilelerle bu görüşünü tekrarlamıştır. Bu vaziyet karşısında Türkiye bugün için Kıbrıs diye bir meselenin mevcudiyetini kabul etmemektedir. Şimdi Yunanların meseleyi Birleşmiş Milletlere getireceklerinden bahis olunmaktadır. Bu hal Kıbrıs adasının Yunanlara terk edileceği manasına gelmez. İngiltere hükümetinin bu hadise dolayısıyla durumu meydandadır ve bu durumda herhangi bir değişikliği icap ettirecek siyasi bir inkişaf da yoktur. Diğer taraftan Türkiye; Yunanistan ve Yugoslavya ile önümüzdeki günlerde üçlü bir askeri ittifak yapmak kararındadır. Çok daha mühim ve hayati ehemmiyeti haiz olan bu gibi meselelerin icra safhası sırasında bir takım dedikodular yapmak ciddiyet ve ağırbaşlılıkla telif kabul etmez bir hareket olur”.

Daha sonraki süreçte de gerek DP ve gerekse 14 Mayıs 1950 sonrasında Adnan Menderes hükümetinin Kıbrıs konusuna uzun bir süre ihtiyatlı, soğuk ve mesafeli yaklaşmasının sebebi şüphesiz özellikle Adnan Menderes'in Yunanistan hükümetiyle kurulan sıcak ilişkilerin bozulmamasına gösterdiği özendir; ancak bu yaklaşım bir müddet sonra tamamen değişecek ve Kıbrıs konusunda cumhuriyet tarihinde alınan en radikal kararların altına Adnan Menderes imza atacaktır. 1955 yılında Kıbrıs konusunda önemli bir faaliyet ise İngiltere ev sahipliğinde düzenlenecek olan bir toplantıdır. Bu toplantının en önemli özelliği ise Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taraf olarak katıldığı ilk Kıbrıs toplantısı olmasıdır²³. Esasında Lancaster House'de yapılacak bu toplantıyla İngiltere'nin yapmaya çalıştığı Yunanistan'la Türkiye arasında bir arabuluculuk değil, tam tersine Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletlere götürülen Kıbrıs konusunu uluslararası camiadan uzaklaştırmak, sorunun eğer varsa İngiltere ile Yunanistan arasında bir sorundan ziyade Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olduğunu ortaya koymaktır. Böylece 1950'li yılların başında bir Kıbrıs sorunu olmadığı iddiasındaki Türkiye bir anda muazzam bir değişime uğrayacak ve kendisini bir anda Kıbrıs konusunda taraf olarak bulacaktır. Toplantının başlamasıyla beraber 1 Eylül 1955 günü Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu söz alarak Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili düşüncelerini açıklar²⁴:

“...Türkiye, Kıbrıs için kendisinden ayrılan arazinin mukadderatını katî bir şekilde tayin etmekle kalmamış, muahedenin imzası sırasında akıbeti henüz belli olmayan arazi üzerinde de istikbale matuf bir taahhüt altına girmeyi reddetmiştir. Görülüyor ki Lozan Muahedenamesi gayet sarıhtir. Bu sarahate rağmen Kıbrıs'ın Lozan Muahedenamesinin revizyonuna girilmiş olur... Bu adanın mukadderatı ancak Türkiye

23 Special Committee On Cyprus Affairs, *a.g.e.*, ss.166-169.

24 Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, 1977, s.343.

ile İngiltere arasında tayin edilebilir... Fakat Kıbrıs adası statüsünün şu veya bu şekilde değiştirilmesi meozubahis olursa Türkiye kendisini bu meselede birinci derecede alakalı sayacaktır. Çünkü Türkiye’nin Kıbrıs hakkındaki feragati ve fedakârlığı yalnız İngiltere lehine ve muayyen şerait altında olduğuna göre bu durum değiştirilmek istenirse Türkiye Hükümeti o feragatten önceki durumuna avdet etmeyi talep edecektir... Kıbrıs adası askerî bakımdan bin nefis Türkiye’nin ve Türkiye’ye hem civar şark memleketlerinin akıbetleriyle Türkiye kadar yakından ilgili bir devletin elinde bulunmak zorundadır. Yani Türkiye’nin veya Türkiye’ye askerî anlaşmalarla bağlı Ortadoğu memleketlerinin bir harbe girmeleri halinde Kıbrıs da onlarla beraber harp halinde olmalıdır... Türkiye’nin Batı limanları maalesef muhtemel düşmanın kuvvetli tesir sahasına dâhil bulunmaktadır ve Türkiye bir harp halinde ancak Güney limanları vasıtasıyla beslenebilir. Bu hakikat göz önünde tutularak Türkiye’nin beslenmesine yarayan bütün infrastructure şebekesi Antalya, Mersin, Yumurtalık ve İskenderun gibi Türk limanlarından başlayan pipeline vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu adanın hâkimi Türkiye’nin bu limanlarını da himaye edecek bir durum muhafaza eder...”

İngiltere’nin talebi doğrultusunda Türk heyetinin son derece set ve uzlaşmaz bir tavır içine girerek görüşmelere başladığı toplantılar süresince herhangi bir uzlaşmaya veya asgari müşterek noktasına ulaşılması söz konusu olmaz. Yunanistan’ın açık açık Enosis’i²⁵ istediği, dünya kamuoyunu yanıltmak için self-determinasyon talebinde bulunduğu, Türkiye’nin ise “Eğer Kıbrıs’ta İngiltere egemenliğine son verilecekse, bu adanın 1878’e kadar hem yönetimini hem egemenliğini elinde tutan, 1923’e kadar da yalnız egemenliğini elinde tutan Türkiye’ye verilmesi gerektiğini” talep ettiği konferans İngiltere’nin arzu ettiği şekilde arabulucu rolüne soyunmasıyla sona erer²⁶. Kıbrıs konusunda Yunan taleplerinin aynı çizgide devam etmesi durumunda Türkiye’nin de Lozan şartlarını gözden geçirmeyi düşünebileceğini belirten Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun açıklaması Yunan heyetinde hayal kırıklığı yaratırken İngiltere’nin istediği olur ve İngiltere uzun süre koruyacağı Türk-Yunan ilişkilerinin uzlaşmaz noktada olduğu, Kıbrıs konusunda İngiltere gibi büyük bir devletin hamiliğine ihtiyaç duyulacağı tezini iyiden iyiye pekiştirir. Görüşmelerin devam ettiği dönem içerisinde son konuşmayı 1 Eylül 1955 günü Dışişleri Bakanı Zorlu yapar ve Kıbrıs adasının Türkiye’nin savunması ve güvenliği açısından son derece önemli olduğunu, İngiltere’nin adadan ayrılması durumunda bu durumun çok daha önem arz edeceğini ve askerî, siyasi, coğrafi, kültürel pek çok bakımdan Kıbrıs’ın Türkiye’nin bir parçası olduğunu belirtir. Bunun hemen akabinde 3 Eylül 1955 tarihinde gazetecilere bir demeç veren Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, toplantının başarısızlıkla sonuçlanmadığını belirtir²⁷:

25 Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğu’dan Gelen Tehlike: Türkiye*, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.72.

26 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, 1995, s.744.

27 Gönlübol, *a.g.e.*, s.344.

“...Konferans muvaffak olmuştur. Çünkü burada her üç taraf da fikirlerini açıklamak imkânını bulmuştur. Türkiye kendisine has samimiyetle bu mesele hakkındaki görüşünü en ufak teferruata kadar büyük bir vuzuhla açıklamış ve bundan sonra muhalif hareketler karşısında aksülamellerini büyük bir samimiyet ve açık kalplilikle ortaya koymuştur... Bir konferansın muvaffak olabilmesi için onun bir uzlaşmaya gitmiş olması şart değildir. Çünkü bu konferansta İngiltere ve Türkiye gibi iki hak sahibiyile Yunanistan gibi haksız taleple ortaya çıkan bir memleket vardır. Kıbrıs meselesinde Yunanistan’a taviz vermek hiçbir vakit nazarı itibara alınamaz. Kıbrıs davasını dünya efkârına bir self-determinasyon meselesi gibi göstermeye çalışmak yersizdir. Kıbrıs davası her şeyden evvel beynelmilel akitlere sadakat veya âdemi sadakat, hür dünyanın emniyet ve muvazene davasıdır”.

Türkiye’de durumla ilgili bir değerlendirme yapan hükümet de bu yönde görüş bildirir ve Kıbrıs konusunda Türklere yönelik katliam yapılacağı şeklinde endişeleri olduğunu belirterek bir çözüme ulaşılamaması halinde adanın tekrar Türkiye’ye iade edilmesini ister. Bu arada Makarios yaptığı bir açıklamayla Kıbrıs konusunda yeni bir plan üzerinde çalıştığını ve bundan sonra pasif bir siyaset takip edileceğini belirtir²⁸:

“...Bundan böyle şiddet politikasına son vereceğim ve bunun yerine pasif bir politika takip edeceğim. İlk olarak vergi vermeyeceğiz, mallarımız satışı çıkarılacak, kimse hükümet tarafından satışı çıkarılan mallarımızı satın almaya cesaret edemeyecek. Bir müddet sonra da öğretmenler okullara devam etmeyecekler, talebeler özel surette yetiştirilecek. Daha sonra da yüksek kademedeki memurlar istifa edecek, küçük memurlar umumi greve gidecekler ve polisler de vazifelerinden istifa edecekler... EOKA halk tarafından tutulmaktadır. Halkın arzuları hilafına benim EOKA’yı takbih etmem hiç de doğru değildir.”

2.1. Rum Tedhişine Karşı Türkiye’de Oluşan Tepkiler

Adanın dört bir yanında terör estirmeye başlayan EOKA ayrıca Temmuz 1955 tarihinden itibaren ilk defa olarak özellikle Türklerin yaşadığı bölgelerde Türkçe bildirimler dağıtmak suretiyle beyin yıkama ve propaganda faaliyetlerine girişir²⁹. Bu dönemde meydana gelen en ilgi çekici gelişmelerden birisi de EOKA tedhişine tepki göstermek üzere Türkiye’de Türk Kıbrıs Müdafaa Hukuk Cephesi isimli bir organizasyon yapıldığı iddialarıdır. Dönemin Başbakanına 25 Ağustos 1955 tarihinde gönderilen Celalettin Sorgunç imzalı bir mektupta böyle bir oluşuma gidildiği ileri sürülür³⁰:

28 Ajans Türk aracılığıyla ve Necdet Evliyagil imzasıyla 22 Eylül 1955 tarihinde Başbakan Adnan Menderes’e sunulan Kıbrıs olaylarıyla ilgili rapor. BCA.030.01.129.839.1.

29 Christos P. Ioannides, *In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New Rochelle Publications, Londra, s.55.

30 BCA.030.01.36.218.2.

“Türk Kıbrıs Müdafaa-i Hukuk Beyannamesi No.1

Bugüne kadar bizim de soğukkanlılıkla takip ettiğimiz Kıbrıs olayları gösteriyor ki gerek dâhilden ve gerek hariçten bir yabancı devlet olan Yunanlılar tarafından desteklenen istilacı bir teşkilat kurulmuş olup bu teşkilatın İngilizlerin gözü önünde bugün adada mevcut olduğu da bir hakikattir. İngiliz idaresi meşhur soğukkanlılığıyla durumun inkişafına intizar vaziyetinde dura dursun günün birinde belki öyle bir hal olur ki canı, namusu ve malı ile ada içindeki Türk halkı kendilerine emanet edilen bu İngiliz idaresi artık vaziyete müdahale edemez duruma düşebilir ve belki adadaki üslerinin, silah ve mühimmatının da bu teşkilat tarafından ele geçirilmesine seyirci olmak vaziyetinde kalabilir. Hükümetimizin bigâne kalamayacağı böyle feci bir duruma müdahalesi de belki gecikebilir. Onun için milletçe özel tedbirler almaya ve meşru müdafaa için mukabil bir teşkilat kurmaya lüzum hâsıl olmuştur. Bu teşkilatımız ne EOKA, ne de benzerleri gibi bir teşkilat değildir. Sırf adadaki masum halk tecavüze maruz kaldığı takdirde müdafaa-i nefis ve müdafaa-i hukuk için kurulmuştur. Bir intikam ve kin hissi gütmeyen ve bilakis bu caniyane hareketlere katılmayan adalı diğer hemşerilerini de bütün hürriyetleriyle korumayı hedef tutan bir teşkilattir... Bu vesile ile Kıbrıslı Türk kardeşlerime büyük atamızın millete ve gençliğe hitabelerini bir kere de burada hatırlatırım. Kıbrıs Türk halkının katliam korkusuyla köylere akın ettiklerini gazetelerde okuyoruz. Bunlara tavsiyelerimiz, mecbur olmadıkça kıllarını bile kıpırdatmadan yerlerinde topluluklar halinde kalmalarını ve fakat müdafaa i nefis için de hazırlıklı bulunmaları ve ada İngiliz idaresi izharı aczettiği anda yine büyük atamızın bir Türkün on düşmana bedel olduğunu ispat etmeleri ve tarihimizin şemset dolu örneklerine birçoklarını daha katmalarıdır. Aynı zamanda adadaki Türk dostu halka da bu olaylara katılmayarak ve karışmayarak yerli yerlerinde oturmalarını ve iş güçleriyle meşgul olmalarını tavsiye ederiz. İstiklal Harbi’nde de kendilerini yakinen tanıdıklarımıza bu defa sıkı durmalarını arzuladığımızı bildiririz. Türk Kıbrıs Müdafaa-i Hukuk Cephesi”

Şüphesiz daha sonraki süreçte Türk Kıbrıs Müdafaa-i Hukuk Cephesi imzasıyla başka bildirimler veya mektupların olmaması, ayrıca dönemin siyasi erki tarafından konuyla ilgili olarak olumlu veya olumsuz bir tepkinin gösterilmemesi bu yazılanların tamamen kişisel anlamda ortaya çıkan bir Türk vatandaşının tamamen kendi inisiyatifi ve dönemin heyecanlı ortamından kaynaklanan yapısına bağlı olarak cereyan eden bir durum olarak değerlendirilmelidir. Kaldı ki 1957 yılı itibarıyla Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından Kıbrıs Türklerine yönelik Türk Mukavemet Teşkilatı organizasyonunun faaliyete başlaması sürecinde talep edilen bazı hususlar Başbakan Adnan Menderes tarafından kabul görmemiş, Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs sorunu nedeniyle bozulmasını istemeyen ve sorunları müzakere yoluyla çözmeyi hedefleyen Menderes bu noktada istenilen müsaadeyi de yaklaşık 7 aylık bir beklemenin sonrasında vermiştir³¹. Bu da yukarıda aktarılan beyannameyle ilgili olarak devletin üst kademelerinde herhangi bir faaliyet başlatılmadığının işaretidir.

31 KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

3. Türkiye’de Havanın Gerginleşmeye Başlaması

İngiltere’de 29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılması planlanan görüşmeler öncesinde Türkiye de gerekli hazırlıklarını Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla yapmaktadır. Ancak 24 Ağustos 1955 günü Başbakan Adnan Menderes, Kıbrıs konusuyla ilgili çok sert bir açıklamada bulunur. Bu sert açıklamanın temelinde Yunanistan’ın mütemadiyen ilhak peşinde koşması, ayrıca 28 Ağustos 1955 tarihinde ada Türklerine karşı Rumlar tarafından katliama girişileceği yönündeki haberler bulunmaktadır³². Bu konuyla ilgili olarak aynı gün CHP lideri İsmet İnönü de bir açıklama yapar ve “Kıbrıs davası beyanati bize ciddi bir vaziyet göstermektedir. Kıbrıs’taki kardeşlerimizin yakın günlerde umumi bir tecavüz tehlikesi karşısında bulunduğundan resmen bahsedilmiştir. Bütün vatandaşların alakası bu vahim haber üzerinde toplanmalıdır. Dış meseleler ve tehlikeler üzerinde iktidarın muhalefetle işbirliği yapması usulü bizde henüz teessüs etmemiştir. Onun için tehlike zamanında yapabileceklerimizi acilen bildirmek isteriz. Kıbrıs’taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden kurtarmak için hükümeti gayretlerinde destekleyeceğiz. Dış politikamızın Kıbrıs’la meşgul olacağı bugünlerde iç politikamızın havasının da Kıbrıs ile dolu olduğunu dünyaya göstermek vazifemizdir”³³ der. Başbakan Menderes’in bu açıklaması Türk kamuoyunda geniş yankı bulur ve aynı dönem içinde Türkiye’de de vatandaşlar yetkili makamlara çektikleri telgraflar ve gönderdikleri mektuplarla Kıbrıs’ta olup bitenler konusunda tepkilerini dile getirirler³⁴:

“Sayın Başvekilimizin Yüksek Huzurlarına, İstanbul

Kıbrıs Hakkındaki Maruzat; 78 senesindeki muahedemizde Kıbrıs yalnız Rusya’ya karşı bize muavenet için ve tehdiden Kars ve Ardahan tarafımızdan istirdat edilinceye kadar işgal edilmek üzere İngilizlere bırakılmıştı. Lozan Muahedesi’nde Kıbrıs hakkında ne sarıh, ne işaşi hiçbir ifade yoktur. Binaenaleyh 1878 Muahedesi bugün tamamen merisi olmak gerektir. Bu malumatı Lozan Muahedesi’nde vazifeli, salahiyyetli bir zattan öğrendim Müstaceliyete mebni maruzatın mazur görülmesi musterhamşir tazimat hakikat zati devletlerince anlaşılır. Kemal Ohri, 30.08.1955 Beyoğlu”

“Başvekilimiz Sayın Adnan Menderes, Ankara

Kıbrıs hakkındaki mert ve tok sesiniz milli gururumuzun cihanı şuuruna nüfuz eden tarihi bir abidesidir. 30 Ağustos zaferinin 30. yıldönümünde aynı zaferin bahtiyarlığı ve hazzı içerisindeyiz. Millet in duyusu, görüş, seziş ve heyecanını bu kadar vakar ve bu kadar veciz bir surette dile getirmek tarihte pek az devlet adamına nasip

32 Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara, 1997, ss.23-24.

33 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.208.

34 BCA.30.01.36.220.2

olmuştur. Kıbrıslı kardeşlerimizin hürriyetlerini teminata bağlaması demokratik hamlemizin en büyük zaferidir. 30 Ağustos 1955, Ordu”

“Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes

Kıbrıs anavatanımızın bir parçası olan Kıbrıs’a gitmeyi bir vatan borcu telakki etmekte emirlerinizi intizar etmekteyiz. Ben Umum Birinci Dünya Harbi’nde Basra’da Küt muhasarasında Bağdat cephesinde son mütareke esir düşüp iki sene esirde kalıp tekrar İnönü Harbi’nde Yunanlılarla orda harp ettiğimizde Polatlı’ya kadar Yunanlılar inip güzelim dağlarına Yunanlılar cephe tuttuğunda 30 Ağustos’ta “Allah Allah” sesleriyle cepheyi bozup Uşak’ta, Gediz’de, palamut içinde Yunanlılar kaçtıklarını unutmuşlar mı? Bütün bu harplerde bulundum. Tevellüdüm 319. 58 yaşında olduğum bugün için Kıbrıs’a gitmeği kendim Şaban Bakır başta olmak üzere Konya Cezaevi’nde bulunan 500 mahkûm vatanımız için hazırız.

Adres; Konya, Bozkır, Sarioğlan bucağının Agras köyünden Mustafa oğlu Şaban Bakır, Konya Cezaevi’nde. 31 Ağustos 1955, Konya”

“Sevgili Başbakanımız Adnan Menderes, Ankara³⁵

Büyük Atatürk’ümüzün ‘Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir.’ kumandasının devamını teşkil eden Kıbrıs hakkındaki beyanatınız kalplerimizi fethetmiştir. Minnet ve şükranlarımızı saygıyla arz ederken afiyetlerinizi tanrıdan dileriz. Mustafa Özcan Baba Kıvrak, 31 Ağustos 1955, Fethiye”

“Eşsiz reisimiz

Bendeniz 7 senedir öğretmendir. Çocuklara ders verirken eşsiz vatanımızın devamı olan adalarımızın yabancı ellerde tutulması bendenizi mecnun edecek kadar üzmekte ve heyecanımdan endişe etmekteyken, limanlarımızda bir avuç betonun ve bir tane buğday tanesinin düşmesine dayanamıyorken Yunanlıların şu son hareketi beni derime sığmaz etti. Kıymetli beyanatınız yüksek Türk milletinin şan ve şerefini yükseltmiştir. Ve zatîinizi Türk milleti derin duyguları ile takdir ettiğini bendeniz ifade eder... Tokat, Erbaa, Mürüs köyü ilkokulu başöğretmeni Ahmet Demirezen, 30 Ağustos 1955”

“Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara³⁶

Türk Kıbrıs için bu akşam tertiplediğimiz toplantıya katılan yüzlerce Mesudiye’linin duyuşlarına tercüman olarak alınan kararı aynen arz ediyorum. Biz yüzlerce yıl evvel Kıbrıs’ı binlerce Türk şehidinin kanı pahasına kurtararak Orta Şark’ın emniyetini sağlamıştık. Padişahlık devrinin idari aczi bize bu kutsal vatan parçasını İngiltere’ye emanet ettirmiştir. Dünyanın siyasi buhran geçirdiği ve İngiltere ile NATO cephesinde Orta Şark ittifakında el ele verdiğimiz şu anda bu emaneti geri istemek için hükümetimizden dilekte bulunmak emelinde değiliz. Ancak tarihin hiçbir devrinde Kıbrıs’a sahip ve hâkim olamamış bulunan Yunanlılar lehinde bir netice ile karşılaşmak

35 BCA.30.01.36.220.2

36 BCA.30.01.36.220.2

bedbahtlığına da tahammül edemeyiz. Hükümetimizin bu husustaki isabetli siyasetini ve azimli hareketini takdir ve şükranla anar, bütün Mesudiyelilerin şükranlarını sunarım. Hülagu Baykal, Mesudiye/Sivas, 30 Ağustos 1955”

“Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara³⁷

Muazzam Türk tarihinin en muhallide eseri olan 30 Ağustos Zafer Bayramı’nı tesit etmek üzere Cumhuriyet Alanı’nu parti farkı olmaksızın mahşeri bir topluluk halinde dolduran Ayoalıklılar bu mukaddes günün huşu ve vecdi içinde Türk hamaset ve cengâverliğinin yadigârı güzel Anadolu’nun tabii ve bölünmez bir parçası olan ve her karış toprağı mübarek şehitlerimizin temiz kanlarıyla yoğrulmuş bulunan yeşil adamız Kıbrıs hakkında haykırımları Türk vakar ve asaletinin olgunluğu içinde telin etmişler ve Türkün hakkını azim ve irade ile en beliğ ve kati surette aksettiren ihtarınızdan dolayı minnet ve şükranlarının arzına ve gaye uğrundaki emir ve işaretlerine bütün can ve mallarıyla amade bulduklarının da yüksek huzurunuzda iblağına karar vermişlerdir. En derin bağlılık ve saygılarımızla arz eyleriz. Tertip heyeti namına Faruk Saylan, Ayoalık, 30 Ağustos 1955”

“Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara/Türkiye

Sizi temin etmek isterim ki İngiltere’de birçok kimse Kıbrıs meselesindeki azimli hattı hareketinizden dolayı minnettardır. Kıbrıs’ın yüz kızartıcı bir şekilde Yunanistan’a teslim edilmesine mani olmanıza teşekkür ederiz. Yunanistan ne tarihi, ne siyasi ve ne de manevi bakımdan Kıbrıs üzerinde hiçbir hak iddia edemez. Kıbrıs’a muhtar idare bahşetmek büyük bir hatadır. Çünkü Kıbrıs Rumları adayı Yunanistan’a teslim edeceklerdir ki bu takdirde de Kıbrıs’taki Türk ekalliyeti ıstırap içinde kalmış olacaktır. İngiliz hükümetinin bu ve buna mümasil meselelerdeki zaafından dolayı utanç duyuyorum. Herkesi memnun etmeye çalışıyorlar fakat netice de hiç kimse memnun edilmiş olmuyor. Artık bundan böyle Kıbrıs’taki tedhişçilere karşı daha azimli bir hareket tarzı ihdas edeceklerini ümit ederim. Hattı hareketinizi asla gevşetmeyiniz. Azimle karşı durun ve Kıbrıs’ın Yunan idaresine geçmesini daima reddediniz. Derin saygılarımla. A. Smith. 111Mayow Road, Sydenham, London 26”

“Sayın Adnan Menderes’e saygılarla

Şu anda mustarip bulunduğumuz hastalıktan mütevellit tedavimiz cihetiyle Bursa Memleket Hastanesi, Ahmet Vefik Paşa pavyonunda Kıbrıs’ımızı her an hatırlayarak heyecanlar içinde yatmaktayız. Kıbrıs’ımız hakkındaki konferansın seyrenden memnunuz. Bu bakımdan Sayın Fatin Rüştü Zorlu’ya teşekkürü bir borç biliriz. Yunan tezine hiçbir surette kıymet vermiyoruz. Yeşil ada hakkındaki Yunan iddialarını çürük olarak görüyoruz. Kıbrıs’ta statükonun aynen muhafazası sulhçuluk hususiyetlerimizdendir. ‘Kıbrıs Türk’tür.’ hissiyatımızın ifadesidir. Milli şiarımızı baltalayanlar bilsinler ki yeşil ada için ölmeye azimliyiz. Kıbrıs Rum cemaati başpiskoposu Makarios’un karşısına bu hal devam ettikçe büyüklerimizin müsaadeleriyle bedenlen çıkmağ önüne geçilmez arzumuzdur. Arzumuz “Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır.”

37 BCA.30.01.36.220.2.

Sayın büyüğümüz; salah bulduğumuz takdirde ‘Kıbrıs Türk’tür.’ demeyenlerin karşısına icabı halde ilk defa gönderilmemizi yüksek, asil ve necip vicdanınızdan şiddetli, önüne geçilmez arzumuz olarak nezih hislerimizle rica ederiz. Hürmetler. Bursa, Trabzonlu Faikoğlu Sabahattin Yurdakul, 4 Eylül 1955”

“Pek Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes

Yüksek şahsınıza sunduğum ‘Kıbrıs Destanı’ İstanbul’da rağbet görmektedir. Yalnız büyük boy, daha fazla sahifeli ve dört renkli çekici bir resimle yayımlansa Türkiye’mizin dört bir köşesinde ümitlerim fevkinde satış rekoru kırabilir. Sayın Başvekil; Yeni yazmış olduğum destanı basabilmem için yüksek şahsınızdan bir sene vade ile İzmit kâğıt fabrikasından lütf ettiğiniz kâğıtları alabilmem için emirlerinizi esirgememenizi bilhassa arz ederim. Not: Sayın Başvekilim teminatım şu; “Ne malım, ne mülküm sadece ülküm. Daim hür yaşarım, Türkoğlu Türküm.” Halk şairi Halil Alınmaz, Necatibey Caddesi, No.302, Tophane-İstanbul, 5 Eylül 1955”

1 Nisan 1955 tarihinden itibaren adada Georges Grivas yönetimindeki EOKA örgütünün başlattığı terör eylemleri Kıbrıs Türklerini olduğu kadar Türkiye’deki Türk vatandaşlarını da etkilemeye başlamıştır. Toplumsal tepki kendisini göstermekte gecikmemiş ve bunun sonunda önce Başbakan Adnan Menderes’in açıklaması, ardından çeşitli sivil toplum örgütleri ve başta Hürriyet gazetesi ve Sedat Simavi olmak üzere bazı gazete ve gazetecilerin Kıbrıs eksenli haber ve yorumları ülkede insanların Kıbrıs davasını daha yakından ve kaygıyla izlemesine neden olmuştur. Şüphesiz bu durum Anadolu insanının verilecek olası bir mücadeleye hangi aşamada ve nasıl katkıda bulunabileceği sorusunu da gündeme getirmiş ve insanlar genellikle gönüllü olarak Kıbrıs’a gitmek istediklerini belirtirken devletin de Kıbrıs Türklerine acilen yardım etmesini ve Yunanistan’a tepki göstermesini de talep etmişlerdir. Türkiye’de oluşan bu kamuoyu baskısı 1950-1955 sonrasında ve Adnan Menderes hükümetlerinin 27 Mayıs 1960’a kadar devam edecek iktidarının ikinci yarısında daha sert, tepkili ve Kıbrıs’ta Rauf R. Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı’nı lojistik destek sağlamak suretiyle daha radikal tedbirler almaya da sevk edecektir.

3.1. Yunan Gazetelerinin Tepkileri

Başbakan Adnan Menderes’in 25 Ağustos 1955 tarihli Kıbrıs konulu beyanatından sonra Türk kamuoyunda olduğu kadar, Yunanistan kamuoyunda da farklı şekillerde tepkiler oluşur. Özellikle Yunan gazeteleri bu beyanata manşetlerinde geniş yer verirler. 26 Ağustos 1955 tarihli Vradyni gazetesi söz konusu açıklamanın diplomatik çevreler arasında derin bir etki ve şaşkınlık yarattığını belirtir³⁸:

38 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II.Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

“...Türk Başbakanının açıklamaları dün Bakanlar Kurulu’nda tartışıldı. Yalnızca samimi duygularına değil, Türk-Yunan dostluğunu muhafaza etme ihtiyacına her zaman bağlı kaldığını kanıtlayan Yunan sağduyusunu sağlamaya bir kez daha imkân tanındı. Bununla beraber son Türk gösterileri her iki tarafa da kuşku tohumları ekliyor, gerilim yaratıyor ve birleşme işine olduğu kadar her iki halka hizmetlerin en kötüsünü yapıyor. Yunanistan her fırsatta pozisyonunun dostları yanında ortak düşmanlarının karşısında olduğunu ilan etti. Doğaldır ki nereden gelirse gelsin her iki ülkenin ilişkilerinin zehirlenmesi ittifaklara ani bir karşı darbe indirecek ve ortak düşmana hizmet edecek. Aynı çevreler İngiliz hükümetinin bu konudaki sorumluluklarının ağır olduğunu altını çiziyorlar, çünkü o ve Birleşik Devletler şiddetin saldırgan güçlerine karşı özgür ülkeleri koruyucu çember temeli oluşturuyorlar. Büyük Britanya hükümeti yalnızca müttefik ve komşu iki ülke arasında uyumsuzluk ve kargaşa fikrini ekmemeliydi, ayrıca dostluk bağlarının birliğini sağlama ve muhafaza etmek için her türlü gayreti göstermeliydi. Özellikle tehdit ve Kıbrıs Türklerinin korkusu üzerine formüle edilen Menderes açıklamasında göreceli olarak hiçbir somut durumun bildirilmediğinin altı çiziliyor. Türkler polemiklerini yanlış ve kötü niyetli söylentilere temellendirdiler, çünkü Kıbrıslı Türk ve Rumların hayatının her zaman dostane ve durağan olduğu kanıtlandı ve söz konusu suçlamalar yapılsın diye şu ana kadar adadaki Yunanlılara karşı Türklerin yaptığı hiçbir somut şikâyet olmaması görünen bir olgudur. Son olarak uzman çevreler tarafından barış düşmanlarına rağmen bu uyumlu ve dostane hayatın gelecekte de devam edeceği ve hiçbir şartta, en küçük dahi olsa, Kıbrıslı Türk azınlığa birinin dokunmasının mümkün olmayacağını altı çizilmektedir.”

Aynı şekilde 26 Ağustos 1955 tarihli Ethnos gazetesi de manşetlerinde bu konuşmaya yer verir ve *“Türk Başbakanının açıklamalarının içerik ve tonunun Atina’daki diplomatik çevrelerde şaşkınlık yarattığını, Adnan Menderes’in açıklamalarının Türk resmi makamlarını tuzağa düşürdüğünü ve İngiliz diplomasisi tarafından soğukkanlılığının kaybettirildiğini, Türklerin dostları, müttefikleri ve komşularının İngilizler değil Yunanlılar olduğunu unuttuklarını”* belirtir³⁹. Ethnos gazetesi ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın açıklamalarının da dikkate değer olduğunu belirterek Celal Bayar’ın *“Türkiye, Kıbrıs konusunda çok önemli ve sevinç uyandıracak kararların arifesindedir.”* sözüne atıfta bulunarak *“Bayar bunu nereden öğrendi? Öyle görünüyor ki Londra Konferansı toplanmadan önce İngiltere’den kendi ülkelerinin hükümetine güvenceler verildi. Bununla beraber, asla gerçekleşmeyecek olan kararların değeri nedir?”* diye sorar. 27 Ağustos 1955 tarihli Acropolis gazetesi ise manşetine, *“Bu konuşma Başbakanın değil, İngiliz ajanının konuşmasıdır”* şeklinde ağır bir başlık koyar⁴⁰. Aynı konuyla ilgili bir başka yazı ise Kathimerini gazetesinin 27 Ağustos 1955 tarihli sayısında yayımlanır: Kathimerini gazetesi de Adnan Menderes’in konuşmasını sert bulur ve tenkit eder.

39 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II.Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

40 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II.Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

Kıbrıs konusunda göreceli olarak Yunanistan’a karşı İngilizlerin yaptığı Türk muhalefet değişikliği resmi olarak kınandı. Türkler kendileri için demokrasi, özgürlük ve insan haklarının boş sözler olduğunu kanıtladılar. Yunan halkı, bu Türk hareketini, ne halk olarak, ne de yabancı propagandalarla ve Hitler’in hayati yerleştirme (emplacement vital) komutu gibi eğitilmemiş olan politik olarak olgun bir ulusun soğukkanlılığı ile karşıladı. Türkiye’de İngiliz propagandasından çıkan tüm sözleri kabul eden ve hayati yerleştirmeye ilerleyen Menderes’in sözlerini referans veriyoruz. Yunan halkı, unuttuğu görülen geçmişten söz eden Menderes’in kızgınlığı hakkında yorum yapmak istemiyor. Ama söz konusu beyanatta iki ülke arasındaki ittifakın temellerine dinamit koyduğunu Türk Başbakanına nasıl tutmalı ve anlatmalı? Yine de geri çekileceğini ve zamanla İngiltere için bile yanlış düşünülen menfaatlere gönüllü hizmetlerinin ülkesine hiçbir şey sağlamayacağını hatırlamasını ümit edelim. İngiliz dostluğu dünyadaki en kurnaz şeydir.

27 Ağustos 1955 tarihli L’Eleftheria gazetesinin konuyla ilgili yorumu da en az diğer Yunan gazetelerinininki kadar sert olur⁴¹:

“Ekonomik ve politik ciddi zorluklarla karşılaşan ve Türk halkının memnuniyetsizliğini diğer sektörler yöneltmenin yollarını arayan Türk hükümeti Kıbrıs konusunda İngiliz oyunu bataklığına saplanıyor. Türk Başbakanının önceki günkü provakatif açıklamaları bu üzücü karmaşanın ifadesini oluşturuyor. Ama ne Yunan halkı, ne hükümet soğukkanlılığını kaybetti...”

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’in 25 Ağustos 1955 tarihli açıklamasıyla ilgili olarak L’Ethnikos kiryx gazetesi de 27 Ağustos 1955 tarihli sayısında sert tenkitlere yer verir⁴²:

“Yunanistan’a karşı saldırgan ve provakatif olan Türk Başbakanı Menderes’in açıklaması Türk argümanlarını bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Kıbrıs meselesinde Menderes’in emirle konuştuğu sanılıyor. Başbakanın tüm söyledikleri Türkiye’nin üzerine aldığı politikaya hizmet etmek olan Dışişleri Bakanlığı emridir...”

26 Ağustos 1955 tarihli Atina çıkışlı To Vima gazetesi de aynı konuya değinerek sert ve hayli uzun bir yazı yayımlar. L’Acropolis gazetesinin 26 Ağustos 1955 tarihli sayısında da Menderes’in konuşmasıyla ilgili Yunan tepkisi ön plana çıkar. Kathimerini gazetesinin 26 Ağustos 1955 tarihli manşetinde de Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’in söz konusu konuşmasıyla ilgili Yunan tepkileri yer alır. Atina Basın dergisi de Kıbrıs Sevenler Derneği başlığıyla 27 Ağustos 1955 günü bir makale kaleme alır⁴³:

41 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II.Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

42 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II.Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

43 BCA. Atina Büyükelçiliği’nin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli, 760/443-II. Q Sayılı yazının 2 numaralı eki.

“Akropolis son yorumunda şöyle diyor: Bugünlerde Kıbrıs bir kere daha sesini yükseltecek ve bağımsızlığını kazanma uğruna savaşımaya devam edecek. Kıbrıs’ı Sevenler Derneği, Kıbrıs halkının hislerine tercüman olmakla birlikte kendi geleceğini belirleme hakkının tanınmasına kadar savaşıma kararını açıklamaktadır. İngiliz yönetiminin askeri güçlerini bölgede yoğunlaştırmasının ve bu Yunan adasının yollarını dikenli tellerle çevirmesinin pek önemi yoktur. Bu Kıbrıs’ın haklarına kavuşmadan akla hayale gelmeyecek korkunç olayların ilki değildir. Bundan sonra da buna benzer nice uygulamaya göğüs gerecektir. Şüphesiz çok acı çekecektir ancak sonunda kesinlikle galip gelecektir çünkü bağımsızlığın güç üzerindeki hâkimiyeti tarihsel bir kuraldır. Bugün bu Kıbrıs belki de tüm halk için bazı ‘büyüklerin’ bastırmaya çalıştıkları bir devrime yol açacak önemli bir etaptır. İnsanların özgürlükleri hiçbir zaman bitmeyecektir. İçlerinde yüzlerce yıldır sönmeyen bu ateşi taşımaktadırlar. Büyük devletlerin bu kutsal ateşi söndürme gayretleri boşa çıkacaktır. Kıbrıs, İngilizlere Londra Konferansı öncesinde bunu hatırlatmıştır. Londra Konferansı’ndan üç gün önce Ethnos ilk yorumunda şöyle yazıyor; ‘Yunan Kıbrıs’ı bir kere daha bir araya gelerek İngiltere’nin kendi imparatorluğu dâhilindeki farklı ırklardan çeşitli halklara vermekte zorlandığı özgürlük ve self-determinasyon hakkını açıkça haykırmıştır. Şu kesindir ki Kıbrıs halkının isteği, İngilizlerden gelen reaksiyonlara ve Türklerin ağlamalarına rağmen gerçekleşecektir çünkü bu dünyada özgürlüğü yok etmeye muktedir bir güç yoktur...”

Dönemin Yunan gazeteleri tarafından çok sert eleştirilen Başbakan Adnan Menderes’in bu açıklamasıyla ilgili olarak Türkiye’de Demokrat Parti iktidarında yaşanmakta olan ekonomik sıkıntılar, bunun doğurduğu yüksek enflasyon, halkın alım gücünün azalması ve başta üniversiteler, gazeteler ve meclisteki muhalefet partileri vasıtasıyla ortaya konulan tepkiler yanında içte ve dışta ciddi siyasi sıkıntılar yaşayan ve ülkede ortaya çıkan bütün bu memnuniyetsizlikleri gündem değiştirerek ve saptırarak başka alanlara yönlentmeye çabalayan bir siyasetçi portresi çizdiği, ayrıca İngilizlerin ince taktiklerine kurban olarak bir bataklığa saplandığı da belirtilir. Gazetelerin bir diğer suçlaması ise bu açıklamanın Türkiye Başbakanı tarafından değil de sanki bir İngiliz casusu tarafından yapıldığı şeklindedir.

3.2. 6/7 Eylül Olayları

Bu dönem esasında ülke içinde ekonomik ve siyasi çalkantıların yoğun olarak yaşandığı bir süreçtir ve Adnan Menderes hükümeti yaklaşan trajik olaylara kadar geçen süreçte nasıl bir dış politika izleneceği ve Kıbrıs konusunda nasıl bir yol haritası hazırlanacağı konusunda çok da hazırlıklı değildir. 14 Mayıs 1950 tarihinde ilk defa iktidara gelen ve ülkede çok partili siyasi sisteme geçilmesinin ardından kendisini bir anda ezici bir meclis üstünlüğüyle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bulan Demokrat Parti’nin ekonomik ve siyasi taleplere yeterli ve tatmin edici cevaplar verememesi, 1950’de NATO üyesi olmamasına rağmen Kore’de ABD’nin en büyük müttefiki olarak savaşa katılması ve ilk etapta

14 bin kişilik Birleşmiş Milletler askeri gücünde 5 bin askerle neredeyse bu gücün 1/3’ünü oluşturmasının ardından ABD’yle ilişkilerin daha da yakınlaşması, buna mukabil Amerikan taleplerine daha edilgen ve tavizkar tepkiler verilmesi DP hükümetini zor duruma sokan faktörler arasındadır. TBMM çatısı altında özellikle Cumhuriyet Halk Partisi ve Millet Partisi tarafından yürütülen sert muhalefet de DP’nin daha hırçın bir politika izlemesine neden olmuş durumdadır. Amerikan desteğinin de etkisiyle başlangıçta son derece liberal bir çizgide siyaset yapmaya çalışan Adnan Menderes ve partisinin seçim süreçlerinde azınlıklara yönelik yaklaşımları da sağduyulu ve akliselim içerisinde olmakla birlikte bu strateji iktidar partisinin yolunda gitmeyen icraatları, ekonomik hayatın sıkıntılı ve zor bir sürece girmesinin ardından kötüleşmeye ve gerginleşmeye başlar. Ekonomik tedbirlerde uygulama hataları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaçınılmaz yüksek enflasyon oranları hayatın çekilmez hale getirirken toplumsal tepkiler de yükselmeye başlamış durumdadır. Muhalefeti ve söz konusu bu toplumsal tepkiyi bastırmanın yollarını arayan DP hükümeti ise çareyi basın organlarını, aydınları, öğrencileri susturmak için tedbirler almaya başlar ve 6/7 Eylül olaylarından daha 15 gün öncesinde sıkıyönetim uygulaması için harekete geçer⁴⁴. Özellikle 1953 yılından itibaren Rumlara ve Patrikhaneye yönelik olarak dönemin gazetelerinde başlatılan çeşitli linç kampanyaları 1955 Nisan ayından itibaren Kıbrıs olaylarıyla da birleşince durum çok daha ciddi bir boyut kazanır ve görüntüde Rumlara yönelikmiş gibi görünen saldırılar Ermeniler, Yahudiler ve hatta Beyaz Ruslara kadar uzanır⁴⁵. Lancaster House toplantısı ve hemen ardından gelen trajedi ise DP ve Adnan Menderes’in Kıbrıs siyasetinde radikal değişiklikler yapmasına ve bu konuya ayrı bir duyarlılıkla yaklaşmasına neden olacaktır. Kıbrıs konusunun İngiltere yüzünden önce uluslararası bir hal alması ve hemen ardından bir sorun olarak duyurulmasıyla birlikte DP de bu konuda daha cesur ve daha atak bir yaklaşım sergilemeye başlar. TBMM’de muhalefetin de soruna aynı duyarlılığı göstermesiyle birlikte konu ulusal hüviyetini iyice pekiştirir ve partiler üstü bir hal almaya başlar. Bu durum ülkede iktidar ve muhalefetin en azından asgari müştereklerde buluşması anlamında son derece önemli bir gelişmedir. Bu paralelde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de “...Kıbrıs davası üzerinde hükümetin beyanatı, bize ciddi bir vaziyet göstermektedir. Kıbrıs’taki kardeşlerimizin yakın günlerde umumi bir tecavüz tehlikesi karşısında bulunduğundan resmen bahsedilmiştir... Kıbrıs’taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden korumak için hükümetin alacağı bütün tedbirlerde beraberiz. Dış politikamızın Kıbrıs ile meşgul olacağı bu günlerde iç politikamızın havasının da Kıbrıs ile dolu olduğunu dünyaya göstermemiz vazifemizdir”⁴⁶ açıklamasında bulunur. Lancaster House Üçlü Konferansı’ndan olumsuz bir sonucun çıkması, Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı takındıkları olumsuz tavır, özellikle

44 Güven, a.g.e., s.40.

45 İstanbul’da tahrip edilen işyerlerinin %59’u Rumlara, %17’si Ermenilere, %12’si Yahudilere aittir. Güven, a.g.e., s.39.

46 Fahir Armaoğlu, “1955 yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu,” A.Ü. SBF Dergisi, C.14, No. 2/3, Temmuz 1959, ss.57-85.

Kıbrıs'ta soruna siyasi bir çözüm bulunamayacağı iddiasındaki Rumların ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu silahla ve tedhişle çözmeye yönelik olarak emekli Yunan subayı Grivas'ın komutasında EOKA tedhiş örgütünü kurmaları ve 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren adayı kan gölüne çeviren EOKA saldırılarının adada Türkleri topyekûn imhaya yönelik faaliyetlere girişilmesi bardağı taşıran son damla olur ve fitili ateşler. Öte yandan bir yandan ülke içinde sıkıntılı günler geçiren ve CHP'nin etkili muhalefeti karşısında bocalayan, öte yandan uluslararası alanda Kıbrıs konusunda Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'la gergin anlar yaşayan hükümet içinde Londra'da toplanan üçlü zirveden herhangi bir sonucun çıkmaması ve İngiliz heyetinin de Yunanistan heyetiyle aynı tarafta olması sonrasında ne yapılacağı konusunda fikir yürütülmeye başlanır.

Öte yandan bu dönemde Menderes Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 'bütün Avrupa devletlerini karşısına almak pahasına taviz verilmeyeceğini' belirterek "*Taksim*" konusunda tavır koyar⁴⁷. Bir başka iddiaya göre ise ülke içinde Demokrat Parti tarafından siyasi ve ekonomik problemleri unutturarak gündemden düşürmek ve özellikle Türk kamuoyunun dikkatini Kıbrıs olaylarına çevirmek maksadıyla böyle bir faaliyete geçilmiştir. Bu noktada tartışılan bir başka husus ise genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin sistemli bir homojenleştirme seferberliği içine girdiği tartışmalarıdır. Yunanistan'la anlaşmalarla da olsa yapılan Büyük Mübadele sürecinin ardından 1934 yılında Trakya bölgesinde Yahudilere yönelik başlatılan kampanya, ardından İkinci Dünya Savaşı döneminde uygulamaya geçirilen Varlık Vergisi dayatması, bu döneme kadar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermenilerin İstanbul'da toplanmaya başlanmalarının ardından ortaya çıkan 6/7 Eylül olayları da farklı etnik kökenlerin yaşadığı bu coğrafyanın ulus-devlet çizgisinde Türk unsurunu ana ve dominant unsur olarak ön plana çıkartma ve "milli ekonomi yaratma"⁴⁸ girişimi olarak da algılanır.

6/7 Eylül olayları nedeniyle zamanın Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Yassıada'da sorumlu bulunarak cezalandırılırlar. 6/7 olaylarının ilk patlak vermesiyle ilgili fitili ateşleyen Selanik'teki bombalama olayının ilk olarak DP yanlısı İstanbul Ekspres gazetesi tarafından büyük puntolarla ve halkı kışkırtıcı bir şekilde verilmesi de olaylarla ilgili olarak hükümetin daha önceden bilgisi olduğu yönündeki iddiaları güçlendirir. Olayın İstanbul'daki tanıklarına göre ise "...sonradan çok iyi anlaşıldığına göre bu işi bizim iktidardaki siyasiler düzenlemiş bulunmaktadır"⁴⁹. Olayların arkasında DP hükümetinin bulunduğu iddiasındakilerden birisi de o dönem tutuklanarak hapse gönderilenler arasında bulunan Aziz Nesin'dir. Aziz Nesin'e göre DP iktidarının uyguladığı yanlış tarım politikaları sonrasında

47 Süleyman Yeşilyurt, *Bayar Gerçeği*, 1956, Ankara, s. 207.

48 Dilek Güven, "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı 141, İstanbul, Eylül 2005, s. 38

49 Aydın Boysan'dan aktaran Rifat N. Bali, *6-7 Eylül 1955 Olayları; Tanıklar-Hatıralar*, Libra Yay., İstanbul, Kasım 2010, s. 17

kırsaldan şehirlere yapılan göçlerle nüfus kabarmış ve bunun sonucunda da bilinçsiz ve cahil insanlar iktidar partisine de güvenerek bu olaylara sebep olmuşlardır⁵⁰.

“...6/7 Eylül olayının tek sorumlusu DP iktidarıydı. Rum azınlığa karşı bir gövde gösterisi yaparak gerekirse savaşı bile göze alabileceklerini dünyaya kanıtlamak istemişti. Ama elbette bu yağmayı, çapulculuğu, kıyımı ve talanı istememiştir. Olaylarda yönetimi kaybedince bu olaylar gerçekleşti...”

6 Eylül günü İstanbul’da bulunan Başbakan Adnan Menderes ile Celal Bayar saat 20.00 treni ile İstanbul’dan ayrılırlar ve DP hükümeti de olayların faillerinin bulunması konusunda fazla çaba harcama taraftarı olmadığını belli eder. Olayların patlak verdiği 6 Eylül 1955 günü İstanbul’da ellerinde bayraklar ve Atatürk resimleri bulunan insan kalabalıkları bir yandan “Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır.” şeklinde sloganlar atarken bir yandan da meydanları doldurmaya başlar. İstanbul’da İstiklal Caddesi boyunca yürüyerek Taksim Meydanı’na kadar gelen kalabalık daha sonra Aya Triada Kilisesi önünde toplanmaya başlar⁵¹. Toplanan kalabalık daha sonra Cumhuriyet Anıtı önünde İstiklâl Marşı’nı okuyarak göndere Türk bayrağı çeker. Yapılan bu tören sonrasında halkı galeyana getiren bir konuşma yapılır ve tekrar hep beraber yürünmeye başlanır. Saat 18.00 civarında İstiklâl Caddesi üzerinde bir Rum vatandaşa ait dükkânın yağmalanmasıyla başlayan olaylar daha sonra Taksim-Tünel hattındaki hemen bütün dükkânlara ve iş yerlerine yayılır. Esasında özellikle İstanbul o süreçte tam anlamıyla fırtınadan öncesi sessizliği yaşamaktadır. Başta Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti olmak üzere bazı sivil toplum örgütleri ve bazı gazetelerin yangına körükle gitmeleri ve 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Kıbrıs’ta Georges Grivas liderliğinde terör faaliyetlerine girişen EOKA terör örgütünün yarattığı kaos ortamını bahane ederek İstanbul’da yaşayan azınlıklara yönelik taciz girişimlerine başlamaları Eylül 1955 itibarıyla yerini fiili saldırılara bırakmış durumdadır. Özellikle Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde tam bir sinir harbi yaşanmaktadır ve duvarlara yazılan çeşitli sloganlar yanında dağıtılan bildiriler ortamı iyiden iyiye germiş durumdadır. Dedikodu çarklarının da hızla devreye girmesinin ardından insanlar neye inanacaklarını bilemeden tahrik ve bilgi kirliliği içerisinde kanlı 6 Eylül günü gelir çatar. İzmir’de aynı günlerde Rumlara yönelik girişimde bulunacak bir vatandaşın “...Yunanistan’da, Atina’da şu anda 100 bombardıman uçağı hazır edilmiş. İzmir üzerine gelmek için emir bekliyormuş”⁵² şeklindeki tepkisi dönemin havasını yansıtmaya bağlamında son derece önemlidir. Böylece “...6-7 Eylül Türk tarihine siyasilere cinayet işleri içinde müstesna bir yere sahip olacak gibi geçmiş bulunuyor. Ülkemiz insanların bu işleri kendi kendilerine yapamayacaklarını kimse düşünemediği halde her kişiyi suçlu

50 Aziz Nesin, *Salkım Salkım Asılacak İnsanlar*, İstanbul, 1994, ss.31-32.

51 *Akşam*, 7 Eylül 1955.

52 Bilge Umar’dan akt.: Rifat N. Bali, *a.g.e.*, s.39.

*düşüren aşâğılık bir hareket oldu bu 6-7 Eylül ne yazık ki*⁵³. Bu olaylarla ilgili Yunan derin devletinin parmağının olduğu yönünde bir iddia⁵⁴ yanında son derece önemli ölçüde İngiliz faktörünün de bulunduğu ileri sürülmesidir. Buna göre Atina'daki İngiliz Büyükelçisi 1954 Eylül ayında Türk-Yunan dostluğunun son derece yüzeysel bir seviyede olduğunu belirterek bu dostluğu ortadan kaldıracak basit bir girişimin, örneğin Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve yönelik küçük bir saldırının bu dostluğu ortadan kaldıracağından bahseder⁵⁵. Bu arada meydana gelen olayları Ankara'da haber alan DP milletvekili Mükerrer Sarol derhal İstanbul Valiliğini arar ve telefonda Vali Fahrettin Kerim Gökay ile bir görüşme yapar⁵⁶:

"Vali beyefendi' dedim, ciddiyetini anlasın diye, 'İstanbul yakılıp yıkılırken nasıl gönlünüz razı oluyor da orada polislerin size sağladığı emniyet içinde oturuyorsunuz? Ayıp değil mi? Bu büyük bir felâket, milli bir felâket.' 'Yanımda Dâhiliye Vekili var, onu veriyorum.' dedi. Telefonu Namık'a verdi. Namık dedi ki 'Öyle milli felâket filan değil. Bu milli bir isyan, gençliğin milli kıyımı.' 'Namık, bunu senden duyduğuma çok üzüldüm. Bu gerçekten milli bir felâket. İstanbul'da devlet yok, emniyet yok, can güvenliği yok. Beyoğlu'nda mağazaları yağma ediyorlar ve sen buna millî gençlik kıyımı diyorsun".

Aynı saatlerde Ankara'ya gelmek üzere tren garında bulunan Başbakan Adnan Menderes'e Londra'dan bir telefon gelir. Arayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dur⁵⁷:

"...Çıktık trenden. Garda bir yer gösterdiler. Umumi müdür muavinlerinden birisinin odası. Evvela ben konuştum Fatin Bey'le. Diyor ki, ' Bu yürümüyor, Yunanlar mukavemet ediyorlar. Hiç değilse moratoryum yapalım.' Ne biz, ne Yunanistan bunu milletlerarası foruma getirsin. Beş sene uyutalım. Teklif bu. Moratoryum teklifi.' Menderes aldı telefonu. Ona tekrarladı Zorlu. Birdenbire kızdı. Çok kızdı. 'Fatin Bey, Ne söylüyorsunuz? Bu artık milletin sorunu olmuştur. İstanbul yanıyor, ben ne moratoryum kabul ederim, ne başka bir şey kabul ederim. Terk edin gelin konferansı.' dedi..."

53 Aydın Boysan'dan akt.: Rifat N. Bali, *a.g.e.*, s.19

54 Mehmet Arif Demirel, "6/7 Eylül Olaylarını Yunan Derin Devleti Planladı", *Derin Tarih*, S.6, Eylül 2012, ss.64-70.

55 Aynı paralelde olmak üzere İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda görevli bir diplomat ise Ankara'da meydana gelecek birkaç eylemin işlerine çok yarayacağından dem vurmaktadır. İngiliz parlamenter John Strachy ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinden Türkiye'nin çekinmesini gerektirecek bir durum olmadığını, çünkü garanti olarak İstanbul'da hatırı sayılır oranda Rum azınlığın yaşamakta olduğunu belirtir. PRO FO 371/117642.RG 1081. İngiltere'nin Atina Büyükelçiliğinin 19 Ağustos 1954 tarihli raporu, Robert Holland, "Greek-Turkish Relations, İstanbul and British Rule in Cyprus, 1954-1959; Some excerpts from the British Public Archive", *Bulletin of the Centre for Asia Minos Studies*, 10 (1993/94), 327-365'den akt.: Güven, *a.g.e.*, s.48.

56 Mehmet Ali Birant, *Demirkırat-Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul, Şubat 1999, s.109.

57 Dönemin Dışişleri Genel Sekreteri Yardımcısı Melih Esenbel'den akt.: Birant, *a.g.e.*, s.110.

Bazı gazetelerde “Yağmalamaya tenezzül edilmedi”⁵⁸ gibi haberler çıkmakla beraber yağmalama olayları devam eder⁵⁹:

“...Duvarlara Rumlar aleyhinde yazılar yazılmıştı. Fakat onların yanında zenginlere, servete çatan cümleler eksik değildi. Menderes’in iftiharla ilan ettiği her mahalledeki on beş milyonerin halk vicdanında ne derin yaralar açtığı o sabaha karşı gün ağarırken ve biz Taşlık’a dönerken kendisini bütün çıplaklığıyla hissettiriyordu. Varoşlar şehre inmişti...”

Konuyla ilgili olarak İzmir Valisi Kemal Hadımlı da Başbakanlık, Dışişleri ve İçişleri Bakanlığına 12 Eylül 1955 tarihinde bir rapor göndererek olup bitenler konusunda bilgi verir;⁶⁰

1- 6/7 Eylül gecesi şehrimizde vukua getirilen müessif hadiseler münasebetiyle bazı Yunan gazeteleri başkonsolos ile alakadar olunmadığı, ziyarette bulunulmadığı, yardıma koşulmadığı yolunda asılsız neşriyat yapmaktadır. Maksadı mahsusla yapılan bu neşriyat külliye hilafı hakikattir. Konsolosa gösterilen alaka ve yapılan yardım aşığıda arz edilmiştir.

2- 6/7 Eylül gecesi Yunan Konsoloshanesi 50 polisle muhafaza edilmiş ve taarruz esnasında zabıtaca silah ve göz yaşartıcı bomba kullanılmıştır. Mütecevizlerin 10.000’i bulmasından ve ordu birliklerinin süratle yetişememesinden ikametgâh kısmı kurtarılamamıştır.

3- Aynı gece konsolosun NATO’daki Yunan generalinin evine gitmesi üzerine generalin evine 30 süngülü er gönderilerek muhafaza tedbiri aldırılmıştır.

4- 7 Eylül günü konsolosun Amerikan Konsoloshanesine gitmesi sırasında kendisi zabıta kuvvetleriyle himaye edilmiş, refakatine ayrıca 2 sivil polis memuru verildiği gibi Amerikan Konsoloshanesi de devamlı surette zabıtaca muhafaza altına alınmıştır.

5- 7 Eylül günü Yunan generalinin arzusu ve NATO Kurmay Başkanı Amerikalı General Mac Dangel’in vilayete vaki ricası üzerine Yunanistan’dan gelecek 5 askeri uçağın Cumaovası’na inmesine müsaade ve muvafakat edilmiş ve NATO Yunan subayları ailelerinin zabıtamızın muhafazası altında hareketleri sağlanmıştır.

6- Yine bizzat tarafımdan Gümrük Başmüdürüne verilen emir üzerine Yunanlı ailelerin gümrük muameleleri tesri ve süratle ikmal edilmiştir.

7- Vakadan 1 gün sonra randevu alan NATO merkezine gidip kumandan General Rit’i bizzat ziyaret ettim. Ayrıca Yunan generali Pipiliyangopulos’un dairesine geçerek kendisini bulamadığımdan kartımı bıraktım. Refakatimde emir subayı Yüzbaşı Oğuz Bey vardı.

58 Cumhuriyet, 7 Eylül 1955.

59 Metin Tokar, Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları DP Yokuş Aşağı 1954-1957, Bilgi Yay., Mart 1991, İstanbul, s. 13-145.

60 BCA. İzmir Valiliğinin 12 Eylül 1955 tarihli ve 9 sayılı yazısı.

8- Aynı gün randevu olarak Amerikan Konsoloshanesine gidip Yunan Başkonsolosu Mösyö Zafiru'yu ziyaretle teessürlerine iştirak ettiğimi, zararlarının ödeneceğini, binalarının onarılacağını ve İzmir'de 9 Eylül Kurtuluş Bayramı yapılmayacağını müsaade ve temin ettim. Fevkalade memnun kalan konsolos keyfiyeti hükümetine bildirdi ve kurtuluş gününden sonra iade-i ziyarette bulunacağını söyledi.

9- 10 Eylül Cumartesi günü vilayete gelen konsolosa İzmir Palas'ta bir daire kiralayacağımı, bir odaya da 2 refakat polisi yerleştireceğimi, müsait bulunan konsolosluk dairesinde hemen işe başlanması mümkün olduğundan elektrik ve telefonlarını bağlatacağımı, ikametgâh kısmını da tamir ettireceğimi ve bunların bedellerinin tarafımızdan ödeneceğini ifade ettim. Bundan da ziyadesiyle memnun kalan konsolos keyfiyeti hükümetine bildirdi ve o gün İzmir Palas'ta kiraladığım daireye nakletti. Bir konsolosluk dairesinin ufak tamirlerini yaptırdım. Telefon ve elektriğini bağlattım. Konsolos bugün konsoloshanede başlamış olacaktır.

10- Şehirdeki büyük arbedeye rağmen elde ve emirde bulunan bütün imkânlar kullanılarak Yunan Başkonsolosunun yardımına koşulmuş ve yeniden konsolosluk işlerine başlaması temin edilmiştir. Saygı ile arz ederim."

4. Türkiye'de Gelişen Kıbrıs Olayları ve Tepkiler

Öte yandan Lancaster House'da devam etmekte olan üçlü görüşmelerin herhangi bir sonuç vermemesinin ardından Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin⁶¹ Londra şubesi tarafından 4 Eylül 1955 tarihinde bir gösteri düzenlenir. Gerek İngiltere, gerekse Türkiye'de kamuoyundan çok büyük olumlu tepkiler alan bu gösteri sonrasında cemiyetin 45 yeni şubesi daha açılarak bir hafta içerisinde şube sayısı Türkiye çapında 135'e ulaşır⁶². Başbakan Adnan Menderes ise 5 Eylül 1955⁶³ günü İstanbul'da Adliye Sarayı ile ilgili yaptığı gezi programı çerçevesinde Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti başkanı Hikmet Bil'i de yanına alarak onunla bir süre görüşür. Aynı gün içerisinde İstanbul'da Rum ve Türk gençleri arasında ufak çaplı olaylar ve tartışmalar çıkar. Rumca olarak dağıtılan bazı bildiriler sonrasında Patrikhanenin duvarlarına "Kıbrıs Türk'tür" şeklinde sloganlar yazılır. Bu arada gerek hükümet, gerekse Türk kamuoyu olayların şokunu atlattırmaya çalışırken Başbakan Menderes'e destek mesajları da gelmeye devam etmektedir⁶⁴:

"Adnancığım;

Büyük geçmiş olsun. Büyük Ata'nın evine bomba atıldı haberi üzerine çıkan çirkin hadise elem vericidir. Memleketin yüksek menfaatleri icabı müsamaha gösterildiğini zan ve tahmin ederek nümayiş mahiyetinde seyrini takip etmekte olan hengâmenin bir

61 Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İcüzü*, İstanbul, 1976, s. 90.

62 *Hürriyet*, 6 Eylül 1955.

63 Bil, *a.g.e.*, s.110.

64 BCA.030.01.36.218.2

anarşi kasırgası halinde şuuruz bir tahribata yol açtığını gördüğüm zaman yanıldığımı anladım. Tahribata başlanıldığı zaman hasta yatağımdan fırlayarak evimin karşısında bulunan Samatya Emniyet Başkomiserliğine gittim. Fatih kaymakamı Latif Bey’i telefon başında buldum. O sırada Samatya civarında 4 kilisenin aynı zamanda ateşe verildiğini ve itfaiyeden yardım istemekte olduğunu duydum. İstanbul’un 50 yerinde birden yangın çıktığı için yardımın kifayetsiz olacağı cevabı verildi. İşin çağrından çıktığını müşahede eden bu cesur kaymakam hiçbir taraftan emir almadığı halde benim ve bazı arkadaşların ricası üzerine İstanbul Merkez Kumandanlığına telefon ederek Samatya nahiyesine askerî yardım istedi. Kiliseler yanmakta devam ederken Samatya ve civarındaki evler ve dükkânlar tahrip edilmeye başlandı. Orduya resmen müdahale emri verilmediği için vaka mahallindeki birlikler pasif kaldılar. Şuuruzca akan insan selini hiçbir kuvvetin durduramayacağı anlaşılıyordu. Dört kilise yandıktan sonra da evimin arkasında bulunan iki küçük kiliseye o kadar mümanaatımıza rağmen tekrar taarruz edildiğini, kapılarının ve haçlarının kırıldığını ve kiliseyi ateşe vermek üzere hazırlandıklarını oğlumun karakola gelerek bildirmesi üzerine hemen aklıma büyük şair Namık Kemal geldi... Ethem Menderes kardeşimizin sana canı yürekten bağlı olan o muhterem simanın Londra’da bulunması keyfiyeti bu hadisenin bir facia haline gelmesine sebep olduğu kanaatindeyim. Maksat ve gayelerinin ne olduğu belli olmayan nizamname ve programı bulunmayan Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’ne nümayiş yapma müsaadesi verilmesi acı akıbetlerin husulüne sebep oldu. Nerede Dâhiliye Vekiliniz, nerede güvendiğiniz devlet bakanları? Bütün devlet umurunu üzerine almış bulunan sen kardeşini yalnız bırakmalarını esefle karşılıyorum...

Kıbrıs meselesine gelince: Ben size akıl verecek bir insan değilim. Heyetimiz Londra’ya gitmezden evvelki Kıbrıs ve Trakya hakkındaki beyanatınız Türk milletini cidden sevindirmişti. Londra Konferansı’nda Fatin Zorlu Bey’in müdafaa ve tezleri efkârı umumiyede çok iyi karşılandı. Gasıp İngiltere’nin devletlerin hak ve hukukunu hiçe sayarak kendi bildiği gibi hareket etmek ve kararlar almak suretiyle milli bir davamızı çürütmeğe kalkışması Türk milletini şahlandırarak mahiyet arz etmektedir. Böyle mühim memleket davalarını sokak propagandalarıyla halletmeğe imkân yoktur. Büyük Millet Meclisi’nin fevkalade toplantısında hayırlı kararlar almanızı, memleket hayırına yapılacak her şeyde Türk milletinin bir bütün halinde emir ve hizmetinizde olduğuna inanıyorum. Takdir ve karar siz büyüklerimizindir. Sustuğumuzu zaaf telakki eden sömürgecilere hitap ederken asil milletimize güvenmenizi ve inanmanızı halisane tavsiye eder, saygı ve sevgi ile gözlerinden öperim. Ali Kemal Şahin, Samatya-İstanbul. 9 Eylül 1955”

Konuyla ilgili olarak TBMM ve parti grupları da ayrı ayrı toplanır ve Başbakan Adnan Menderes 12 Eylül 1955 günü Meclis’te bir konuşma yapar⁶⁵:

“6/7 Eylül hadiselerinin bir milli felâket olduğunu ifade ederek, hepimize ve Türk milletine geçmiş olsun demekle söze başlıyorum. Şurasını katiyetle ve sarahatle arz edeyim ki karşısında bulunduğumuz hadise, Kıbrıs meselesinden doğan bir milli

65 Hüseyin Agun, a.g.e., s.29.

gayenin ortaya koyduğu birtakım tahrikâtтан ibaret değildir. Katiyetle ifade ediyorum ki şekilleriyle hazırlanmış olan büyük bir komünist darbesinin karşısında bulunuyoruz. Şunu da tasrih edeyim ki şayet Kıbrıs meselesi gibi, senelerden beri milli hisleri harekete getirmek yolunda kullanılmış olmasıyla yardım görmüş olsa idi, sadece bir komünist faaliyeti bu derecede kendileri bakımından muvafık neticeler elde edemezdi. Olsa olsa, hareket nezahet hudutları içinde bir nümayiş vaziyetini geçemezdi. Müsait olan zemini fevkalade üstadane istismar eden komünistler, birer milli felâket diyebileceğimiz ağır bir vaziyet meydana getirmişlerdir. Bir an dahi gaflete düşmeden memleketin karşısında bulunduğu büyük bir tehlikeyi önlemek, maddi manevî bütün zararları telafi etmek için bütün gayretimizi sarf edeceğiz. Bu karışık vaziyette dünya komünistleri faaliyetlerini Türkiye üzerinde temerküz ettirmişlerdir. Türkiye'yi en cazip bir hedef olarak ele almışlardır. Zemini müsait görmektedirler..."

6/7 Eylül günleri meydana gelen olaylarla ilgili olarak başta Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti genel başkanı Hikmet Bil olmak üzere bazı dernek yöneticileri tutuklanarak Harbiye cezaevine gönderilirler ve burada yaklaşık olarak 5 ay geçirmek zorunda kalırlar. Açılan dava daha sonra beraatla sonuçlanır ve daha sonra Hikmet Bil hükümet tarafından Basın Ataşesi olarak Beyrut'a gönderilir⁶⁶. Derneğin 2. başkanı gazeteci Ahmet Emin Yalman ise hapse girmekten Başbakan Adnan Menderes'le beraber yurtdışında olduğundan son anda kurtulur⁶⁷. Bu arada hapse atılan Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti yöneticilerinin serbest bırakılması yönündeki girişimler de devam etmektedir⁶⁸:

"Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara

6 Eylül'de vukua gelen müessif hadiselerle hiçbir gençlik teşekkülünün ve bütün Türk yüksek tahsil gençliğinin kuruluşundan beri desteklediği Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin katıyen ilgisi yoktur. Hal böyle iken eski ve yeni başkanlarımızın da aralarında bulunduğu Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti İdare Heyeti üyeleri müsait olmayan şartlar altında nezaret altında tutulmaktadır. Yakın alakanızı bekler, derin hürmetlerimi sunarız. Türkiye Milli Talebe Federasyonu İkinci Başkanı Gültekin Özdenler, İstanbul. 9 Eylül 1955"

"Adnan Menderes, Başvekil, Vilayet-İstanbul

Bütün gençlik teşekkülleri için üzüntü verici olan müessif tahrip hadisesi ile hiçbir ilgisi olmayan Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti idare üyelerinin nezaret altında bulundurulmasından dolayı müteessiriz. Durumun aydınlanabilmesi için lüzum görüldüğü takdirde bizzat görüşmek üzere emirlerinizi bekliyoruz. Derin saygılarımızla.

66 Ancak Hikmet Bil bu göreve gönderilişinin Adnan Menderes Hükümetinin zorlamasıyla olduğunu belirtir. Menderes tarafından kendisine 'Hem hakkında iyi olur bu. Zaten bak başın birçok dava ile belada. Yazık değil mi annen var, kardeşin var.' Denilerek kendisine aba altından sopa gösterildiğini ifade eden Hikmet Bil bu görevi istemeyerek de olsa kabul ettiğini açıklar. Hikmet Bil, *a.g.e.*, s.124.

67 Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1945-1971*, C.4, İstanbul, 1971, s.326.

68 BCA.030.01.36.218.2

İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Tonguç Görker, İstanbul. 9 Eylül 1955"

"Çok Sayın Adnan Menderes, Başvekil, İstanbul

Bugün İstanbul'da toplantısını yapan Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği İdare Heyeti'nin 6 Eylül gecesi İstanbul'da cereyan eden müessif hadiseler karşısında duyduğunuz derin teessürü paylaşmakta olduğumu, hükümetimizin ve zati devletlerinin ittihaz etmekte bulunduğunuz yerinde tedbirlerle İstanbul ve memleket... (Bu telgrafın ikinci kısmı arşivde bulunamamıştır.)

"Sayın Adnan Menderes, Başvekil, İstanbul

İstanbul'umuzun uğradığı felâketi teessürle öğrendik. Kıbrıs davamıza giden yolun anarşi yolu olmadığına inanıyoruz. Milli servetin ziyarı buna sebep olanları telin ederek bağılıklarımızı arz ederiz. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanı İhsan Ataöv, Antalya. 9 Eylül 1955"

"Sayın Adnan Menderes, Başvekil, İstanbul

İstanbul ve İzmir'de vukua gelen müessif hadiseler karşısında duyduğunuz derin teessüre Gazeteciler Cemiyeti kalpten iştirak eder. Hükümet olarak aldığınız isabetli tedbirleri ve gösterilen hassasiyeti takdirle karşılız. Bu mevzuda husule gelen maddi ve manevi zararların telafisinde bütün basın mensupları hükümetin yanı başında kendisini vazifeli telakki etmektedir. Bu hususta verilecek emir ve vazifelere intizar halinde bulunduğumuzu derin saygılarımızla arz ederiz. Gazeteciler Cemiyeti İdare Heyeti, İstanbul. 9 Eylül 1955"

"Sayın Bay Adnan Menderes, İstanbul'un uğradığı büyük felâketten duyduğunuz acılara bütün kalbimle iştirak ettiğimi ve bu felâketin doğurduğu yaraların süratle tamiri hususunda şahsım için tensip buyuracağınız her vazifeyi ifaya amade bulunduğumu derin hürmetlerimle arz ederim. Kazım Taşkent, Beyoğlu-İstanbul. 8 Eylül 1955"

"Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara⁶⁹

Kırk beş talebe cemiyetinden müteşekkil ve kırk bin yüksek tahsil talebesini temsil eden Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun faaliyetine başlamış bulunması Türk yüksek tahsil gençliği tarafından derin bir memnuniyetle karşılanmıştır. Faaliyetlerimizin normal seyrini takip edebilmesi için son büyük kongremizde Türk yüksek tahsil temsilcileri tarafından seçilen genel başkanımız Hüsamettin Canöztürk'ün vazifesi arasında bulunmasının faydaları ihmal edilemeyecek kadar kıymet taşımaktadır. Beynelmülel talebe teşekkülleri nezdinde Türk yüksek tahsil gençliğini halen temsil etmekte olan federasyonumuz genel başkanının mevkuf bulunmasından dolayı hakkımızda istihfamlar belirmemesi için durumu nazarı itibara alarak yardımlarınızı esirgememenizi istirham ve en derin saygılarımızın kabulünü rica ederiz. İdare heyeti azaları adına Genel Sekreter Kayhan Aydoğmuş. 23 Aralık 1955"

“Sayın Adnan Menderes, Başvekil, Ankara

Talebe teşekküllerinin faaliyete başlamalarına müsaade edilmesi talebe camiasında meydana gelen boşluğu daha fazla uzamasını önleyerek doldurmuş ve bütün talebe arkadaşlarımız arasında derin bir memnuniyet yaratmıştır. Fakat Türkiye çapında bir teşekkül olan ve milletlerarası camiada Türk talebe topluluğunu temsil eden Türkiye Milli Talebe Federasyonu genel Başkanı Hüsamettin Canöztürk'ün beraber tevkiif edildikleri seksen yedi kişiden seksen iki kişinin serbest bırakılmasına rağmen meokuf bulunması talebe teşekkülleri mekânizmasının normal ve aksaksız bir şekilde işlemesine mani olmakta, keza Türkiye haricindeki beynelmül talebe teşekkülleri nezdinde zan ve istihfamlar yaratmakta ve biz idarecileri üzüntü içinde bırakmaktadır. Durumu arz ile talebe camiasının menfaatleri bakımından alaka ve yardımlarınızı rica ederim.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Ünal Komman.”

4.1. Hükümetin Olaylar Karşısındaki Tutumu ve Kıbrıs

6/7 Eylül olaylarının patlak vermesiyle beraber Türkiye’de iktidardaki Demokrat Parti hükümeti hızlı bir şekilde kan kaybetmeye, dönemin Başbakanı Adnan Menderes de kamuoyundaki popülaritesini yitirmeye başlar. Kamuoyunda ve özellikle sıradan halk, aydınlar ve askerler arasında da hükümete karşı bir güvensizlik ve negatif durum ortaya çıkmaya başlar. Kamuoyunun büyük bir kısmında yaygın kanı ise meydana gelen olayların DP iktidarı tarafından organize edildiği şeklindedir. Bu düşüncenin ana kaynağı ise Londra’da Lancaster House’da yapılan görüşmelere katılan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun Kıbrıs konusunda zorlandıklarını ve ellerini güçlendirmeleri için hükümet tarafından bir şeyler yapılması gerektiğini belirten şifre telgraftır. Yassıada’da konuyla ilgili duruşmalarda tanıklık yapan o dönemin NATO Büyükelçiliği İkinci Kâtibi diplomat ve büyükelçi Coşkun Kırca ise söz konusu bu telgrafta “...İngilizlerin Yunanların self-determinasyon vaatlerine meyledecekleri sezilmekte olup bu hususta çalışılması gerekmektedir. Biz ve gazeteciler elimizden geleni yapıyoruz. Ayrıca Başbakanın ilgililere gereken emirleri vermesinde büyük fayda olacaktır.” dediğini belirtir. Burada 6/7 Eylül olaylarının kastedildiği belirtilerek Fatin Rüştü Zorlu suçlanırken, Zorlu ise daha sonra yaptığı açıklamalarda kastedilenin “diplomatik tedbirler” olduğunu ifade eder. Olayların ortaya çıkması sonrasında çok üzgün olduğunu belirten Zorlu, Londra dönüşünde uçakta da “Bütün çalışmalarımız, Londra’da elde ettiğimiz başarı bir gecede heba olup gitti” der⁷⁰. Konuyla ilgili 292 sayılı, 28 Ağustos 1955 tarihli ve saat 16.00’da alındığı bildirilen Berkol imzalı o malum telgraf ise aşağıdaki gibidir⁷¹:

“Bugün Milli Müdafaa Vekili ve M. Nuri Birgi ile birlikte İngiltere Hariciye Nazırı Mac Millan’ı ziyaret ettik. Toplantıda kabine katib-i umumisinin askeri muavini

⁷⁰ Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu’da Devrim Yılları*, İstanbul, 1997, s.137.

⁷¹ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan; Adnan Menderes*, İstanbul, 1971, s.344.

ve Hariciye Nazırı Muavini Ward ile Ankara’daki İngiltere Sefiri de hazır bulunuyordu. Nazıra derhal Ankara’dan ayrılmazdan evvel İngiltere maslahatgüzarına tebliğ ettiğimiz muhtıra ile başvekilimizin nutkunu tetkik edip etmediklerini sorarak bu husustaki görüşümüzün faydeli olacağını bildirdim. Nazır evvela prosedür hakkında söyleyecekleri olduğunu bildirerek şu ifadatta bulundu:

1- Matbuata meselesi: Konferansta yapılan müzakereler müşterek tebliğ halinde matbuata akis olunmalıdır. Bu kaideye adem-i riayet halinde herkes kendi görüşünü açıklamakta serbest olur.

2- Toplantılarda, eğer mahzurlu görmüyorsak, riyaset İngiltere’de kalmalıdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere’dir.

3- Heyet reisleri tarafından irat olunacak nutuklar kendi hükümetlerinin noktâ nazarlarını açıkça ifadeye matuf olup münakaşalar nutuklar bittikten sonra açılmalıdır.

4- Celseler 11’den öğleye kadar, öğleden sonra akşamlar hususi müzakerelere zemin hazırlayacak şekilde olmalıdır.

Evvelki maruzatımızda da belirttiğimiz veçhile bu şekilde taayyün eden prosedür konferansı hiç olmazsa dört gün kadar uzatmak gayesine matuf bulunmakta ve bu arada bazı hal çare ve şekilleri üzerinde çalışma imkanını hazırlamak gayesi gütmekte olduğundan bu hususlar tebarrüz ettirilerek tarafımızdan da kabul olunmuş ve derhal esas meseleye geçilmiştir. Yüksek malumları olduğu veçhile Kıbrıs meselesi Yunanlar bakımından self-determinasyon ve Yunanistan’a ilhak esasına isnat etmekte, İngiltere ise bu esasları reddederek meseleyi self-government’a doğru giden bir yol içinde halletmek istemektedir... İngiltere statükonun muhafazası ve Lozan Ahitnamesi mucibince kendine bahşedilmiş olan hukukun muhafazası hususunda ısrar ettiği müddetçe Türkiye’yi daima yanında bulacaktır. Fakat bu yoldan inhiraf edip Kıbrıs’ın istikbalini Yunanistan’a ilhak istikametine kaydırabilecek ufak bir tavize gittiği takdirde Türkiye bu yolda İngiltere’yi takip edemeyecek, bilakis aksi istikamette yol almak mecburiyetinde kalacaktır... Türkiye Lozan Ahitnamesi’nden itibaren bugüne kadar Kıbrıs meselesinde sırf Türk-İngiliz dostluğunu, vikaye için her türlü tahrikat ve irredentismeden tevakkî etmekle kalmamış, Türkiye’de yaşayan Türklerin milli arzularına da adem-i tabaiyette bulunarak Kıbrıs Türklerinin Türkiye’ye ilhak arzularını da daima önlemek politikasını takip etmiş ve orada yaşayan Türklere harslarını muhafaza etmek hususunda yardım etmekle beraber onlara daima sadık birer İngiliz tebaası olmaları hususunda öğüt vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün tarihi boyunca Türkiye hiçbir vakit beynelmilel hayatta süriş çıkaracak bir rol oynamamış, bilakis cihan sulhunün tarsini hususunda azami gayret sarf etmiştir. Kendi efkârı umumiyesinin ve Kıbrıs Türklerinin arzuları hilafına Kıbrıs’ın Türkiye’ye ilhakî lüzumunu bir defa bile ağzına almamıştır. Her şeyin bir hududu vardır. İngiltere kendi hukukunu olduğu gibi muhafaza ettiği müddetçe cidden biz bu nazik rolde devam edeceğiz. Fakat İngiltere’nin bu hususta yapacağı herhangi bir inhiraf halinde Türkiye’nin politikasını tadil etmesi ve kendi milli arzusuna uyarak coğrafi, tarihi ve stratejik bakımdan Anadolu’nun bir parçası olan Kıbrıs’ı talep etmesi pek tabii olacaktır dedim. Türkiye için Kıbrıs meselesi Türk-

Yunan münasebeti bakımından bir mihenk taşıdır. Biz Yunanlarla olan dostluğumuzu onların Megali İdealarını bırakmaları esasına istinad ettirmiş bulunuyoruz. Kıbrıs'ın talep edilmesi Megali İdea'nın yeniden canlanması demektir. Türk efkârı umumiyesi bunu böyle anlamakta ve böyle hissetmektedir. Hükümet olarak bunu biz de başka türlü göremiyoruz. Türkiye'nin bir zamanlar Ankara yakınlarına kadar gelmiş olan Yunanların adaları tarafından muhasara edilmesine katiiyen rızamız yoktur.

Yunanlar bu davada ısrar ederse Türk-Yunan dostluğunun aynı şekilde devam etmesi imkânsız bir hale gelecektir. Bunu bütün dostlarımız bilmelidir. Kıbrıs davasının vüs'ati adayı çoktan aşmakta. Balkanlarda bu işin hafife alınması ve Yunanistan'a tavizat verilerek halledileceğinin sanılması, Balkanlarda ve yakın-orta şarkta bin bir emekle kurulan müdafaa cephesinin büyük sarsıntılara sahne olmasını ve zayıflamasını göze alma demektir. Binaenaleyh bir kolonializm veya anti-kolonializm meselesi değildir..."

Öte yandan olayların hemen bir gün öncesinde Başbakan ile makam arabasında bir görüşme yapan ve onunla Florya Köşkü'ne kadar gidip tekrar evine dönen Hikmet Bil ise olayların o gece Florya Köşkü'nde planlandığını belirtir⁷². 12 Eylül 1955 tarihinde bu olaylarla ilgili olarak TBMM'de görüşmeler yapılır ve hükümet adına Fuat Köprülü burada yaptığı açıklamada "İşin olacağını biliyorduk ama ne yapacağımızı bilmiyorduk..." der⁷³. Öte yandan hükümet olayları baştan sona kadar bir komünist kışkırtması olarak gördüğünü ifade eder⁷⁴. Ancak hükümetin bu konudaki tutum ve davranışları kabine ve parti içinde de çatlaklara ve bölünmelere neden olur. Hükümetin bir bildiri yayınlarak olayların sorumluluğunu "kızıl ve kara kuvvetlere" yüklemesini doğru bulmadığını açıklayan Dışişleri Bakanı Zorlu'ya karşılık Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü ve TBMM Başkanı Refik Koraltan ise bir komünist komplosuyla karşı karşıya olduklarını belirtirler⁷⁵. Menderes ise yaptığı bir başka konuşmada da olayların komünistlerin marifeti olduğunu, kiliselerin yağmalanması ve ölülerin mezarlardan çıkartılmasının Türk usulüne uygun olmadığını belirtir. Bu arada DP iktidarı olayların perde arkasındaki komünist planını ortaya çıkartmak üzere yurtdışından da destek arayışlarına girer ve Amerika Birleşik Devletleri'nden konuyla ilgili bir uzman getirir; ancak söz konusu kişinin "... Komünistler eğer bu kadar kuvvetli olsalardı dükkân tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı..." açıklaması da iktidar partisinin istediği sonucu vermez⁷⁶. İktidar

72 Bil, a.g.e., ss.110-111.

73 Daha sonra Demokrat Parti ile bağlarını koparan Fuat Köprülü yıllar sonra yaptığı bir açıklamada ise hadiselerin Fatin Rüştü Zorlu'nun ilhamı ve Menderes ve Gedik tarafından tertiplendiğini belirtir. *Yeni Sabah*, 5 Haziran 1960.

74 12 Eylül 1955 tarihli Meclis oturumunda bir konuşma yapan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise 'Hadiselerin her tarafı karanlıktır.' dedikten sonra ' Hakikatlerin ne kadar acı, hatta ne kadar utandırıcı olsa bile olduğu gibi gösterilmesi büyük milletimize karşı temize çıkmanın tek çaresidir.' açıklamasını yapar. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre X, C.7, İçtima 1 (12 Eylül 1955), s.669'dan akt.: Uygur Kocabaşoğlu, "6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar Tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı", *Tarih ve Toplum*, S.81, İstanbul, Mayıs 2000, s.45.

75 Ahmet Hamdi Başar, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, Ankara, 1960, s.93.

76 Cem Eroğul, *DP Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 1990, s.10.

yanlısı Zafer gazetesi de konuyla ilgili olarak verdiği baş makalede olayların perde arkasında komünist parmağı olduğunu iddia eder⁷⁷:

“...Hesaplı ve planlı bir komünist aksiyonu masum bir protestoyu bambaşka istikametlere sevk etti. Hepimiz temkinli ve serinkanlı olmalıyız. Komünist fesat ve tahrik kollarının yuvalarının ve merkezlerinin çıkarılmasında hükümetimize yardımcı olmalıyız” ...

Milliyet gazetesi de 6/7 Eylül olaylarıyla birlikte Selanik’teki bombalama olayını, Kıbrıs’ta meydana gelen olayları ve Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleşmeye başlamasını hep komünist bir planın parçası olduğunu yazar⁷⁸. Hürriyet gazetesi ise olaylara sebep olanların “kızıl komünistler” olduklarını belirtir⁷⁹. Aynı şekilde Cumhuriyet gazetesinde de Ömer Sami Coşar imzasıyla çıkan yazılarda olayların arkasında komünist varlığının bulunduğu belirtilir ve komünistlerin ortalığı karıştırmasıyla beraber Lancaster House’da devam etmekte olan görüşmelerde ortaya atılan Türk isteklerinin geri tepeceği de iddia edilmektedir⁸⁰. Tan gazetesi ise olaya farklı bir açıdan bakarak olayların Yunanistan ve Türkiye’de yeraltına saklanmış kanun dışı teşkilatlardan da bahseder⁸¹:

“...Nümayişlerin aynı anda ve İstanbul’un her yerinde olması, aynı gün İstanbul’a birçok yabancı gelmesi, olayların geceye bırakılması öyle ki bu solcuların bir taktiğidir. Mağazalar tahrip edildikten sonra ağır kasaların parçalanmış ve açılmış olması. Türkler şimdiye kadar hiç din hürriyetine müdahale etmemişlerdir. Öyleyse bu din düşmanı Moskof işidir. Aynı anda 52 yangın çıkması İstanbul’un tamamen yakılmak istenmesi amacını güder. Meçhul insanlar nümayişçileri evlere davet ederek buraların da tahrip edilmelerini istemişlerdir ki bu da olayların bir ihtilal provası olduğunu göstermektedir” ...

4.2. Olayların Önlenememesi ve Tepkiler

Olayların patlak verdiği 6 Eylül 1955 günü saat 20.00 treniyle Ankara’ya dönen Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü’nün olaylardan haberi ancak Sapanca yakınlarında olur. İstanbul’da olayların iyice çığırından çıkması üzerine Ankara’dan Mükerrer Sarol acele bir telgraf göndermek suretiyle durumu bildirir ve İstanbul’a dönmelerini ister⁸²:

“...Menderes bana telefon etti. Bütün olanları anlattım. Bana dedi ki, ‘ Biz örfi idare ilan edeceğiz. Çağır vekil arkadaşlarını. Başbakanlıkta toplanın. Ve yarın sabah

77 Zafer, 8 Eylül 1955.

78 Milliyet, 11 Eylül 1955.

79 Hürriyet, 11 Eylül 1955.

80 Cumhuriyet, 8 Eylül 1955.

81 Tan, 9 Eylül 1955.

82 Birant, a.g.e., s.111.

ilk uçakla İstanbul'a gelin.' Sabah ilk uçakla gittik. Daha Yeşilköy'e ayak basar basmaz 6/7 Eylül olaylarının tesirleri oraya kadar gelmişti. Vilayet merkezinde Adnan Bey'i çok perişan, çok üzgün, çok meyas, çok sıkıntılı gördüm. O güne kadar onu hiç böyle perişan, ümitleri kaybolmuş görmemiştim"...

Bu arada hükümetçe Sapanca yakınlarında İçişleri Bakanlığı ile temasa geçilerek bir sıkıyönetim bildirisi yayınlaması talimatı verilir⁸³. Önce katarla İzmit'e ve daha sonra da arabayla İstanbul'a hareket edilir. Saat 23.30 civarında Başbakan ve heyet Kadıköy'e gelirler. Ardından Menderes ve beraberindeki heyet İstiklâl Caddesi'ne geldiklerinde artık her şey için çok geç kalınmıştır. Ortalık harp yeri gibidir ve İstanbul tanınmayacak haldedir. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay o gün başbakana istifasını verir. İstifası önce kabul edilmeyen Fahrettin Kerim Gökay daha sonra Başbakan tarafından İsviçre Büyükelçiliğine gönderilecektir. Hemen bunun ardından da olayları hemen ilk anda 'millî gençliğin ayaklanması' olarak ifade eden İçişleri Bakanı Namık Gedik görevinden istifa ettiğini açıklar⁸⁴. Başbakanın da katılımıyla beraber İstanbul'da görev yapan yetkililer başta İçişleri Bakanı, İstanbul Valisi ve Birinci Ordu Müfettişi Korgeneral Vedat Garan ve emniyet yetkilileri alınacak tedbirler üzerine çalışmaya başlarlar. Saat 21.00 civarında İstanbul Valisi yaptığı açıklamayla İller Kanunu'nun kendisine verdiği yetkiye dayanarak şehrin askerî birliklerce kuşatılması talimatını verir. Bu arada İçişleri Bakanı da Ordu Komutanına 'emre itaat etmeyenlere ve taşkınlıklara devam edenlere ateş edilmesi' yönündeki hükümet kararını bildirir. Ancak yazılı bir emir olmadan bunları yapamayacağını bildiren 1. Ordu Komutanı, devreye Başbakan Adnan Menderes'in girmesiyle sorunu çözeceği yönünde bilgi verir. 7 Eylül 1955 gecesi saat 02.30 itibarıyla şehirde sıkıyönetim uygulamaları başladığından şehir tamamen kontrol altındadır. Ertesi gün baskıya giren gazetelerde sıkıyönetim uygulamalarının başladığı bildirilirken akşam baskısına giren veya ikinci baskı yapan gazeteler ise devletin olaylara tamamen hâkim olması sebebiyle sıkıyönetimin kaldırıldığını duyururlar. Oysa sabahleyin vazgeçilen sıkıyönetim uygulaması aynı gün öğleden sonra İstanbul, Ankara ve İzmir'de tekrar uygulamaya konmuştur⁸⁵. Sıkıyönetim ilanı sonrasında İstanbul, Ankara ve İzmir sıkıyönetim komutanlığına 3. Ordu Müfettişi Korgeneral Nurettin Aknoz getirilir. Tuğgeneral İhsan Bingöl, Ankara bölgesinden sorumlu olurken, İzmir bölgesinin sorumluluğu ise Korgeneral Cemal Gürsel'e verilir. Sıkıyönetim uygulamasının hemen ardından hükümet 7 Eylül günü bir açıklama yapar⁸⁶:

"...Kıbrıs meselesi etrafında cereyan eden hadiselerden dolayı aylardan beri umumî efkârda hâsıl olan şiddetli heyecanı inzimamken Selanik'te Aziz Atatürk'ün evine ve konsolosluğumuza karşı tertiplenen suikast kısmen maksatlı ve hainane, kısmen de

83 *Aydın Tarihi*, Eylül 1955, S.262, s.11.

84 *Birant, a.g.e.*, s.111.

85 *Bil, a.g.e.*, ss.114-115.

86 *Aydın Tarihi*, Eylül 1955, S.262, s.68.

ıdrak ve şuurdan mahrum tahrikçilerin de tesiri ile büyük kitlelerin vücuda getirdikleri nümayiş hareketlerine sebep olmuş. Bu hal bilhassa İstanbul’da geç saatlere kadar devam etmiştir. Denilebilir ki dün gece İstanbul ve memleket esas itibarıyla bir komünist tertip ve tahrikle ağır bir darbeye maruz kalmıştır”...

8 Eylül 1955 günü yapılan açıklamada ise daha önce yayımlanan sıkıyönetim ilanı ile ilgili duyuruya atfen ‘bu beyannamenin neşrinden sonraki hadiselerin amme huzur ve asayişini yeniden ihlal edecek bir istidat göstermesi muvacehesinde” daha önce kaldırıldığı ilan edilen duyurulan sıkıyönetim uygulamasının İstanbul, Ankara ve İzmir’de tekrar başlatıldığı duyurulur. Hükümet tarafından alınan sıkıyönetim kararı TBMM tarafından da kabul edilir ve uygulamanın 6 ay boyunca devam edeceği bildirilir. Öte yandan fabrika, okul ve ibadethane gibi yerler dışında yapılması istenilen her türlü toplantılara da yasak ve kısıtlamalar getirir. Okul, ibadethane ve fabrika gibi yerlerde yapılacak toplantılar ise halkı tahrik ve kışkırtmaya yönelik faaliyetler içinde bulunamayacaklardır. Bunların dışında 10 Eylül tarihinden itibaren İstanbul’da güvenlik güçlerine daha önceden haber vermek koşuluyla açık ve kapalı alanlarda saat 23.00 itibarıyla düğün, nişan, sünnet gibi sosyal faaliyetlerin yapılmasına müsaade edilir. Söz konusu bu müsaade Ankara için 9 Eylül tarihinden itibaren geçerli olur. İzmir’de ise geleneksel olarak kutlanmakta olan 9 Eylül İzmir’in kurtuluşu törenleri ise sıkıyönetim komutanlığının aldığı bir karar ile yasaklanır ve yapılamaz. Bu arada halkı infiale sürükleyecek ve taşkınlığa neden olacak her türlü afiş, flama, bayrak ve dövizler de kaldırılarak sosyal hayatın normalleşmesi yönünde çaba harcanır. Ayrıca İstanbul’daki sıkıyönetim komutanlığı güvenlik güçlerinin vaktinde ve emniyet içerisinde görev yerlerine gidebilmelerinin sağlanması maksadıyla yayaların kesinlikle kaldırılmaları kullanmaları ve yollardan yürüyerek araç trafiğini engellememelerini de ister. 14 Eylül 1955 tarihi itibarıyla İstanbul halkının da sıkıyönetim kurallarına uygun hareket etmesi sonrasında sokağa çıkma yasağı 24.00–04.00 olarak yeniden düzenlenir. Öte yandan yağmalanan malların pazarlarda halka satılmaya çalışıldığı konusunda alınan duyurular üzerine vatandaşlar uyarılarak bu mallara rağbet göstermemeleri ve derhal en yakın emniyet kuvvetine haber vermeleri istenir⁸⁷.

4.3- Sıkıyönetim Uygulamaları ve Yanlışlar-Yanlışlıklar

Sosyal hayata yönelik alınan tedbirlerin yanında 10 Eylül 1955 günü bizzat sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz tarafından yapılan ve tüm gazetelerin yazı işleri müdürlerinin katıldığı Harbiye’deki Sıkıyönetim Komutanlığı’nda yapılan ve “Toplantıya gelmeyenler olursa gazetelerini kapatabilirim. Haberim oldu olmadı anlamam. Kapatırım.” ifadesiyle başlayan toplantıda basına da bazı kısıtlamalar getirilir⁸⁸:

87 Akşam, 22 Eylül 1955.

88 Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994, s. 246. Ayrıca Bkz.: Hıfzı Topuz, “6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa’nın Yasakları”, *Tarih ve Toplum*, S.81, İstanbul, Eylül

“Büyük Millet Meclisi’ndeki müzakereler halkı heyecanlandırarak nitelikte ise yazmayacaksınız. Hükümeti tenkit etmek yasaktır. Böyle bir şey yaparsanız gazetenizi kapatırım. Hükümetin çalışmalarını etkileyecek biçimde yazılar yayınlamak yasaktır. Sıkıyönetim çalışmalarıyla ilgili haberler yasaktır. NATO devletleriyle ilgili haberler vermek yasaktır. NATO devletlerinin kendi aralarındaki ilişkilerle ilgili haber yayınlanması da yasaktır. Yazan olursa kapatırım. Darlık, kıtlık ve yokluk haberleri yayınlanmayacaktır. Örneğin ekmek almak için fırınların önünde bekleyenlerin fotoğrafları konulmayacaktır. Bu tür haberler ülkede panik yaratır. Türklüğe hakaret, bayrak yırtma gibi haberler gazetelere giremez. Kapatırım. 6/7 Eylül olaylarını komünistlerden başkasının yaptığı yolunda yazı ve yorum yasaktır. 6/7 Eylül olaylarıyla ilgili resim ve haberler yasaktır. Magazin sayfalarında da halkı heyecanlandırarak resim ve yazılar yasaktır. Buna çıplak kadın resmi de dâhildir. Bundan maksat genel ahlaki bozmak ve ülkeyi çökertmektir. Kapatırım. İkinci, üçüncü baskı yapmak yasaktır. Kapatırım. Hükümetin alacağı kararlarla ilgili, hayal ürünü yazı yazmak yasaktır. Mesela falanca vali değişecekmiş gibi haberler yazamazsınız. Kapatırım. Basına sansür koymayacağım. Yayıncılığı sizin inisiyatifinize bırakıyorum. Doğru kullanamazsanız bana verilen yetkileri kullanırım. Sizin kötü bir alışkanlığınız var. Aklınıza geleni yazıyorsunuz. Yazamazsınız. Anadolu Ajansı’nın ve radyonun yayınladığı her şeyi alabilirsiniz. Ona izin veriyorum. Bu başımıza gelenler doğrudan doğruya komünistlerin hazırladığı bir hadisedir. Yazılarınızda bunu gözden uzak tutmayın. Ona göre aklınızı başınıza toplayın. İşimizi güçleştirmeyin”.

Öte yandan sıkıyönetim komutanlığının bizzat basın-yayın kuruluşlarını telefonla araması sonrasında da yeni kısıtlamalara gidilecektir⁸⁹. İstanbul sıkıyönetim komutanlığının basın-yayın kuruluşlarıyla ilgili emirleri “*Kapattım. Men ettim.*” gibi bir hayli sert mesajlar da içermektedir⁹⁰. Buna göre 12 Eylül 1955 günü Kıbrıs’taki olaylarla ilgili haberler vermek, resim basmak, öğrenci birlikleri ve başka derneklerle ilgili kovuşturma haberleri vermek yasaklanır. 17 Eylül 1955 günü heyecan uyandırıcı cemiyet haberlerinin geniş biçimde yazılması, sıkıyönetim mahkemeleriyle ilgili haberler verilmesi, tahrip edilen dükkânlarla ilgili haber yapılması yasaklanır. Ayrıca 29 Eylül günü Beşiktaş semtinde bulunan yanık bir cesetle ilgili olarak haber verilmesi de yasaklanır. Bu arada sıkıyönetim komutanlığınca gazete ve radyolar kanalıyla duyurulan bazı bildirimlerde ise bazı kimselerin halkın huzur ve güvenini bozucu şekilde asılsız haberler yaydıkları, Yunanistan’da yaşayan Türklere Yunanların kötü muamelede buldukları şeklinde dedikodularla halkı huzursuz ettikleri de bildirilir. 10 Eylül 1955 günü İstanbul’dan Ankara’ya hareket eden İsmet İnönü de Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın olaylarla ilgili olarak TBMM’ni olağanüstü toplantıya çağırması üzerine burada yapacağı konuşmanın metnini hazırlamaya başlar. Sıkıyönetim komutanlığın bütün toplantıları yasaklaması üzerine İsmet İnönü’nün Ankara’ya gelişi sırasında herhangi bir olay çıkmaması ve

2000, s.40.

89 M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi 1919-1989*, İstanbul 1992, s.325.

90 Toker, *a.g.e.*, s.152.

nahoş olaylara meydan verilmemesi için azamî dikkat gösterilir ve İnönü’yü havaalanında birkaç kişi karşılar. İsmet İnönü, TBMM’nin olağanüstü toplantısında yaptığı konuşmada sıkıyönetimin Ankara’da kaldırılmasını, ayrıca TBMM’nin toplu halde kalmasını ister ancak her iki teklif de reddedilir. Ancak bu oturum sırasında Başbakan Yardımcısı Prof. Fuat Köprülü’nün yaptığı açıklama ve hükümetin olaylardan haberinin olduğunu belirtmesi tansiyonu bir anda arttırır ve bunun üzerine İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik de sert bir hareketle elini sıraların üstüne vurarak söz ister ancak bu talebi reddedilir⁹¹. Mecliste konuşma yapanlar bununla sınırlı değildir. Demokrat Parti İstanbul milletvekili ve Zapyon Rum Kız Lisesi’nin eski müdürü Aleksandros Hacopulos da 12 Eylül 1955 günü Meclis’te olaylarla ilgili bir konuşma yapar⁹²:

“Herkes iyi bilmelidir ki; bu ülkenin hiçbir vatandaşı burada esir ya da rehine değildir. Olayların gelişme şekline bakılınca, bu işin organize bir hareket olduğu kanısına varılmaktadır. Emniyet güçleri olaylara karşı tepki göstermemiştir. Rum mezarlıkları bile tahrip edilmiş, yeni gömülmüş ölümler mezarlarından çıkarılmış, babalarımızın, din adamlarımızın kemikleri sağa sola fırlatılmıştır. Türkiye tarihinde buna benzer bir olay yaşanmamıştır. Türkler hiçbir dönemde başka dinlere mensup masum insanların evlerini ateşe vermemişlerdir.”

Bu arada 19 Eylül 1955 günü CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün “Çetin bir imtihan” başlıklı bir makalesini yayımlayan Ulus gazetesinin basılıp dağıtılması süresiz olarak yasaklanırken⁹³ aynı gazeteden alıntı yapan Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin basılıp dağıtılması da 15 gün süre ile yasaklanır⁹⁴. Ulus gazetesi 31 gün süreyle kapalı kalırken, bunun hemen ardından gazetenin yayımladığı “Türk ordusu ancak vatanın hizmetindedir.” başlıklı haber nedeniyle gazete bir kere daha kapatılır⁹⁵. Daha sonraki günlerde Ankara’da Medeniyet gazetesi süresiz olarak, İzmir’de ise Sabah Postası gazetesi üç gün, Dünya ve Vatan gazeteleri de on beşer gün müddetle kapatılırlar⁹⁶. Sıkıyönetim uygulamasının başlamasıyla beraber yağmalamaya katıldığı iddiasıyla 2600 kişi tutuklanarak Selimiye Kışlası’na götürülürler. Ayrıca güvenlik kuvvetlerinin ‘Dur’ uyarılarına dikkat etmeyen 3 kişi de vurularak öldürülür. Sıkıyönetim komutanlığı daha sonra hükümet üyelerinin açıklamalarına paralel olarak “komünist oldukları için fişlenen” 45 kişiyi tutuklar. Tutuklananlar arasında Aziz Nesin, Hasan İzzettin

91 A.g.e., s.147.

92 Orhan Türker, “6/7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yansımaları”, *Tarih ve Toplum*, C.30, S.177, Eylül 1998, s.4.

93 CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bu makalenin hazırlanması sırasında son derece itinalı davranır ve bu arada damadı Metin Toker’den de yazım aşamasında yardım talep eder. Cumartesi günü hazırlanan yazı bir gün sonra CHP yetkilileri tarafından görüşülerek üzerinde mutabakata varılır ve Pazartesi günü Ulus gazetesinde birinci sayfanın sol tarafında büyük bir başlıkla çıkar ancak hemen akabinde gazete sıkıyönetim gereği süresiz olarak kapatılır. Metin Toker, *a.g.e.*, s.153.

94 Toker, *a.g.e.*, s.149.

95 *Akşam*, 20 Eylül 1955.

96 Toker, *a.g.e.*, s.152.

Dinamo, Asım Bezirci de bulunmaktadır. Söz konusu bu 45 kişiden 17 tanesi daha sonra “yabancı bir devlet aleyhine ilişkileri bozacak şekilde düşmanca hareketlerde bulunmak, cürüm işlemiyle tahrik ve teşvik suçlarından” dolayı yargılanmalarına karar verilir. Ancak bu kişilerin hemen hepsi daha sonraki duruşmalarda serbest kalırken 27 Mayıs 1960 sonrasında Yassıada’da yapılan duruşmalara bu kişilerden hiçbirisi sanık olarak çağrılmazlar.

4.4. Zarar Tazmin Komisyonu Çalışmalarının Başlatılması

6/7 Eylül günü meydana gelen olaylarla ilgili olarak oluşturulan bir komisyon zarar tespit çalışmalarına derhal başlar. Ancak zarar konusunda çok farklı görüşler ve tespitler söz konusudur. İzmir’de de yağmalamadan zarar görenlerle ilgili olarak yardım komisyonu oluşturulur ve bu komisyonda Afyon milletvekili ve Kızılay Genel Müdür Yardımcısı Rıza Çerçel, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Başkanı ve Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Üzeyir Avunduk, Yapı Kredi Bankası İdare Meclisi Başkanı Kazım Taşkent, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Sait İbrahim Esi de görev alır. Bu komitede ayrıca 24 memur görev yapmaktadır. 8 Eylül 1955 günü yağmalama ve talandan zarar gören esnaf ve tüccarlarla ilgili olarak hükümet, işyerleri hasara uğramış olanların vadesi gelmiş senetlerinin “tecil ve tecdidi”, mevduat hesapları ve borçlu hesaplarla ilgili olarak kolaylık sağlanmasını ve eğer gerekirse Merkez Bankası ile Amortisman Sandığı’nın yardımda bulunacağını banka şubelerine telefon emri olarak duyurur⁹⁷. Bu arada Dışişleri Bakanlığı da 14 Eylül 1955 tarihinde yayınladığı bir bildiriyle zarar görenlerin ne tür zarara uğradıkları ve ne kadar zararlarının olduğu konusunda konsolosluklar aracılığıyla hükümeti bilgilendirmelerini talep eder. Yardım kampanyası sırasında zararın tespiti, yardım toplanması ve dar ve küçük sermayeli esnaflardan başlanarak yardım yapılması şeklinde bir program çerçevesinde çalışmalara başlanır. 26 Eylül 1955 tarihinden itibaren yardım toplanması kampanyası başlatılırken zararların tespitiyle ilgili olarak mağdurların mesai saatleri içerisinde defterdarlıklar kanalıyla dolduracakları beyannameleri en geç 15 Ekim 1955 tarihine kadar teslim etmeleri istenir. Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı yağmalanan ve zarar gören okullarla ilgili olarak derhal 150.000 liralık para naklini gerçekleştirirken İstanbul’da baş gösteren ekmek sıkıntısını ortadan kaldırmak üzere askerî fırınlar da devreye girer⁹⁸. Bu dönem içerisinde, Yunan kaynaklarına göre 6/7 Eylül olayları çerçevesinde İstanbul’da zarar gören Rum ve Yunan mallarının dökümü ise şu şekildedir⁹⁹:

“Kaynak I: 4340 atölye ve mağaza, 2000 konut, 110 lokanta, 83 kilise, 27

⁹⁷ Kocabaşoğlu, a.g.e., s. 46.

⁹⁸ *Hürriyet*, 9 Eylül 1955.

⁹⁹ 10 Eylül 1995 tarihli Atina çıkışı İ *Kathimerini Epta Meres* gazetesinden akt.: Orhan Türker, “6/7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yansımaları”, *Tarih ve Toplum*, C.30, S.177, Eylül 1998, ss.13-16.

eczahane, 21 fabrika, 12 otel, 11 klinik ve dispanser, 5 dernek binası, 3 gazete matbaası, 2 mezarlık. Kaynak II: 4340 mağaza, 260 konut, 110 otel ve lokanta, 38 ateşe verilen kilise, 35 tahrip ve yağma edilen kilise, 27 eczahane, 21 fabrika, 8 ayazma, 5 spor kulübü, 3 gazete matbaası”.

Oluşturulan komiteler aracılığıyla zarar gördüğünü ileri sürenlerle ilgili yapılan çalışmalarda zarar görenlerin sayısı 4433’e, talep ettikleri tazminat miktarı ise 69.578.744 liraya ulaşır. Yardımla ilgili olarak sadece İstanbul’da 1957 yılı içerisinde 3247 kişiye toplam 6.533.856 lira yardımda bulunulur¹⁰⁰. Beyan edilen zarar miktarı ve zarar gördüğünü ileri sürenlerin oranı ise 1-5000 lira arasında zarar beyan eden 2301 kişiye toplam 7.798.198 lira, 5000-10.000 lira arasında zarar beyan eden 730 kişiye 4.966.500 lira, 10.000-20.000 lira zarar beyan eden 599 kişiye 8.193.574 lira, 20.000-30.000 lira zarar beyan eden 313 kişiye 7.654.382 lira, 30.000-50.000 lira arasında zarar beyan eden 247 kişiye 9.451.715 lira ve 50.000 liradan fazla zarar beyan eden 283 kişiye 31.514.875 liradır¹⁰¹. Öte yandan yağmalamadan zarar görenler de hükümetten bazı isteklerde bulunurlar¹⁰²:

- 1- “Gelir vergisi ikinci taksidinin tecili
- 2- Vadesi gelen borçların protesto edilmemesi
- 3- Zarar görenlere fevkalade kredi sağlanması
- 4- Zarar ziyanın bir an önce tespit edilmesi
- 5- İnşaat malzemelerinin kâr hadlerine tabii tutulmaması
- 6- Cam ithalinin sağlanması
- 7- Zarar ve ziyanın tazmini”

Maliye Bakanlığı da bu konuyla ilgili olarak bankalara yeni bir tebligat göndererek kredi kolaylıkları sağlanması, banka borçlarının tecil edilmesi, kredi verilmesi ve uğranılan zarar ziyanın tespit edilmesi ve bir yardım komisyonunun oluşturulmasına karar verir¹⁰³. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin gerginleşmesi üzerine Başbakan Adnan Menderes tarafından özel olarak görevlendirilen Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, 15 Eylül 1955 tarihinde Rum Ortodoks Patriği Athenagoras’ı ziyaret etmek suretiyle devlet adına özür diler.

4.5 6/7 Eylül Olayları ve Yassıada Yargılamaları

Olaylarla ilgili olarak Yassıada duruşmalarında yargılananlar Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Başbakan yardımcısı ve Devlet Bakanı Fuat Köprülü, İstanbul

100 Kocabaşoğlu, a.g.e., s.47.

101 A.g.e., s. 47.

102 Akşam, 10 Eylül 1955.

103 Akşam, 9 Eylül 1955.

Valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul Emniyet Müdürü Alaaddin Eriş, İzmir Valisi Kemal Hadımlı, Selanik Başkonsolosu M. Ali Balin, Selanik Başkonsolosu Yardımcısı Tekinalp, Konsolosluk Kavası Hasan Uçar, Selanik Hukuk Fakültesi öğrencisi Selanikli Oktay Engin'dir. 6/7 Eylül olaylarıyla ilgili duruşmalar Yassıada duruşmaları kapsamında ele alınır ve 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan ve 15 Eylül 1961 tarihine kadar devam eden yargılamalarda Yüksek Adalet Divanı'nda konuyla ilgili olarak toplam 19 davada hâkim karşısına çıkan 529 sanık, 203 celse boyunca 1063 tanıkla beraber dinlenir. Söz konusu duruşmalar sonrasında Yüksek Adalet Divanı, 15 Demokrat parti yöneticisini idama mahkûm eder. Milli Birlik Komitesi ise bu idam cezalarından dört tanesini onaylar. İleri yaşımdan dolayı eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a verilen ceza hapis şeklini alırken Başbakan Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın ise idamlarına karar verilir. Yüksek Adalet Divanı'nda 19 Ekim 1960-5 Ocak 1961 tarihleri arasında devam eden ve 20 oturumda toplam 11 sanığın yargılandığı 6/7 Eylül olaylarıyla ilgili duruşmalarda okunan raporda ise genel olarak Kıbrıs tarihi ile ilgili bilgi verildikten sonra Yunanistan tarafından Kıbrıs meselesinin 21 Ağustos 1954 tarihinde Birleşmiş Milletlere müracaat edildiği, 30 Haziran 1955 tarihinde İngiltere'nin Türk ve Yunan Hükümetlerine bir davetiye göndererek üçlü toplantı istediği, Atina Radyosu ile Yunan basınının tahrik dolu beyanları ile ortamın gerginleştiği belirtilmektedir. İlâveten, Kıbrıs Türk'tür Komitesi'nin kuruluşu, 22 Ağustos 1955 günü Kıbrıs'ta Türklere karşı genel bir katliama girişileceği duyumları üzerine İstanbul'da emniyet tedbirlerinin arttırıldığı belirtilmekte, 4 Eylül 1955 günü Yunan gazetelerinin aleyhte yayınları üzerine Taksim Meydanı'nda Yunan gazeteleri aleyhine gösteri yapıldığı ve Yunan gazetelerinin yakıldığı belirtilmektedir. Söz konusu duruşmalar 14 Ekim 1960 tarihinde başlar ve 20 oturum boyunca devam eder¹⁰⁴.

"...İstanbul'u tarihte misli görülmemiş bir perişanlığa düşüren ve milyonlarca lira değerinde milli servetin sokaklara saçılması, binlerce dükkânın yağma edilmesi, 73 kilise, havra ve ayazmanın yıkılması ile neticelenen 6/7 Eylül olayları, 1865 gün sonra nihayet adalet huzuruna getirildi. Yassıada muhakemelerinin en ilgi çekici davalarından olan 6/7 Eylül duruşmalarının ilk gününde, Yüksek Adalet Divanı kararnameyi 11 sanığa okudu. 4.000 kelimelik kararnamenin esası, adı geçen olayların bir tertip eseri olduğu noktasında toplanıyordu. Ama sanıklardan hiçbiri bunu kabul etmedi ve bir kısmı bunun, gizli bir kuvvet veya komünist tertibi olabileceği fikrini savundu. Başkan ise, o zaman kurulan muhakemenin komünistlerin ve olayla ilgili gösterilen Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti üyelerinin beraatına karar vermiş olması gerçeğini ileri sürerek, bu durum karşısında faillerin kim olabileceğini sormuş, ama 11 sanıktan her biri de hiçbir şeyden haberdar bulunmadıklarını iddia etmişlerdir".

Duruşmalar sırasında Dışişleri Bakanı Fatin Zorlu, olayların olduğu dönemde Londra'da olduğu için 6/7 Eylül sanığı haline getirilmesindeki sebebi anlayamadığını ve "...Yunan hükümeti bana umumiyetle başvekillere verilen

104 Hayat Dergisi, S.44, İstanbul, 28 Ekim 1960.

nişanlarını verdiler ve geri de almadılar. Tamamıyla suçsuzum. Bu benim hakkımdaki iddia, bu gazeteden başka bir şey değildir. Ben Kıbrıs davasını halletmek için İstanbul’daki Rum vatandaşların evlerini yakın veya tahrip edin diyecek, böyle tavsiyede bulunacak adam değilim. Ve evvelce de arz ettiğim gibi konferans bizim için muvaffakiyetle bitmek üzereydi ve netice belli olmuştu. Herhalde benim Yunan hükümeti üzerinde tesir etmek için kendi vatandaşlarımızın ve kendi milli servetimizin heba edilmesini tavsiye etmememe imkân yoktur ve ben Londra’dan böyle bir harekâtı da idare edemem”¹⁰⁵... derken, Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü ise “Bendeniz esasen alakadar olmadığım, tesadüfen karıştığım bir meseleyi cevaplandırmağa çalışacağım.” cevabını verir¹⁰⁶. Sanıklardan İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ise “Hadisenin içine kimler karışmıştır, muharrikleri kimler olabilir bilmiyorum.” diye savunma yaparken İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş ise o gece olanlarla ilgili bir panorama çizmeye gayret eder. İzmir Valisi Kemal Hadımlı kendisini İller Kanunu ve “kanunlar ve maddeler arasında” savunmaya çalışırken Selanik’teki konsolosluk görevlileri Başkonsolos M. Ali Balin, Selanik Başkonsolosu Yardımcısı Tekinalp, Konsolosluk Kavaşı Hasan Uçar, Selanik Hukuk Fakültesi öğrencisi Selanikli Oktay Engiise Türkiye’den bomba taşındığı ve Selanik’te patlatıldığı yönündeki iddiaları reddederler. Bu arada duruşmaları izlemeye gelenler arasında Celal Bayar’ın kızı Nilüfer Gürsoy, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay’ın kardeşi Sadettin Kerim Gökay, Oktay Engin’in kız kardeşi Dilek Engin ve gençlik temsilcileri de bulunmaktadır. 6 ve 7 Eylül 1955 tarihlerinde özellikle İstanbul’da meydana gelen olaylarla ilgili olarak görülen davalarda yargılananlardan birisi de Cumhurbaşkanı Celal Bayar’dır. 19 Ekim 1960 Çarşamba günü oturumda saat 11.00’den itibaren sırasıyla Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu, Fuad Köprülü ve Fahrettin Kerim Gökay da Yüksek Adalet Divanı karşısına çıkarlar¹⁰⁷:

“...Sonra, Selanik’teki bombanın sorumluluğunu, Yassıada duruşmalarında, dönemin Demokrat Parti iktidarına yüklediler. Oysa Demokrat Parti’nin suçu da, tecrübesizliği idi. Bir dış politika krizinde ağırlık kazanmak için, bir provokasyonla kitleleri sokağa dökmek için, bir provokasyonla kitleleri sokağa dökmenin yağma ve vahşetle biteceğini düşünmemişlerdi. İç politikadaki popülizmin, dış politikaya şovenizmle yansıtılmasının, öncelikle bunu yapan ülkeleri vurduğunu bilememişlerdi...”

“Büyük bir taktik ve ustaca bir zamanlaması” olan bu olayla ilgili olarak duruşmalara daha sonraki dönemlerde de devam edilir ve patrik Spiro Athenogoras, Vali Refik Tulga, Maliye Bakanı Ekrem Alican, CHP milletvekili Turan Güneş (1974 Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde Bülent Ecevit hükümetinde Dışişleri Bakanı), eski Emniyet Müdürü Kemal Aygün ve polis müdürü Orhan Eyüboğlu da tanık olarak dinlenirler. Duruşmalarda tanık olarak dinlenen

105 Hulusi Turgut, *Yassıada’da Yapılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, Mayıs 2007, s.149.

106 *Hayat Dergisi*, S.44, İstanbul, 28 Ekim 1960.

107 Mehmet Barlas, “Rüzgâr Gibi Geçti”, *Sabah*, 22 Şubat 2000.

Rum Ortodoks Patriği Spiro Athenogoras'ın dinlenmesi ise hayli ilginç olaylara sahne olur. Duruşma salonuna giren parlak güneş ışığı yüzünden salondakileri tanımakta ve görmekte zorluk çeken Patrik daha sonra ifadesini verir¹⁰⁸. Mahkemede söz alan Bayar'ın avukatı Gültekin Başak savunmakla görevlendirildiği müvekkilinin Cumhurbaşkanı olması nedeniyle 1924 anayasası bağlamında TBMM'ne karşı ancak hıyanet-i vataniye durumunda sorumlu tutulabileceğini, bu nedenle Yüksek Adalet Divanı mahkemesinin böyle bir davaya bakamayacağını iddia eder. Ancak Mahkeme Başkanı Salim Başol ise Bayar'ı yargılamak konusunda kendilerinin vazifelendirildiğini ifade eder. Mahkeme Başkanı Salim Başol'un "Kararname okunacaktır" emri üzerine kararname yüksek sesle okunur ve Celal Bayar'ın duruşması başlar. Ancak intihara teşebbüs ettiği zaman kulağından pıhtı şeklinde kan geldiğinden duruşma anında Celal Bayar'ın kulakları az işitmektedir. Celal Bayar duruşmada olan bitenleri kendisi açıklamayı tercih eder¹⁰⁹:

"...Ortada bir Kıbrıs davası var. Türk milletinin her ferdi bu dava ile alakadar olmuştur. Yunanlar da Kıbrıs'ın ilhaki için azamî gayret sarf etmişlerdir. Tezimizi meşru bazlar içinde dünya umumi efkârına kabul ettirmek vazifemizdi. Bunun için gayret sarf ediyorduk..."

Celal Bayar'ın bu açıklaması üzerine araya giren mahkeme başkanı Salim Başol da Bayar'a yeni sorular yöneltir¹¹⁰:

"Ama bu hareket meşru değil, gayri meşrudur. Bütün deliller bu merkezdedir. Bu müdahale bir ihsası reydi. Devletin istihbarat makamlarında bu nümayişin tarafınızdan tertip edildiğine dair raporlar var. Tahkikat yapılmadan o gün 'Bu hadiseleri müseccel komünistler yaptı.' demişsiniz. Hiç tahkikat yapılmadan bu nasıl oluyor? Hadiseleri masum insanların üzerine nasıl yüklersiniz?"

Mahkeme başkanının bu sorusuna karşılık Celal Bayar ise "Yani bir beyanat mı yapmışım, bir vesika mı imzalamışım? Örfi İdare Kumandanı'na o gün vilayette hadisenin faillerini bulmaları gerektiği doğrultusunda emirler verdim." karşılığını verir¹¹¹. Bu açıklamaya karşılık olarak Mahkeme Başkanı Salim Başol ise "Faillerin bulunması ve takibi kanun emridir. Haklarında hiçbir delil bulunmayan insanlar hakkında tahkikat yapılmış ve sonra beraat etmişlerdir." cevabını verir. Aynı duruşmalarda Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da yargılanırlar ve 6/7 Eylül olaylarıyla ilgili olarak altışar yıl hapse mahkûm olurlar. Bütün bu olaylardan tam 57 yıl sonra Demokrat Parti Eski Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Arif Demirel ise yaptığı bir açıklamayla konuya çok farklı bir boyut getirir ve olayların sadece 6 Eylül günü yaşandığını, dolayısıyla 6/7 Eylül ifadesinin yanlış olduğunu belirterek bütün bu yaşananlarda bir İngiliz parmağı olabileceği yönündeki yaklaşımlara

108 *Hayat Dergisi*, S.45, 4 Kasım 1960.

109 Süleyman Yeşilyurt, *Bayar Gerçeği*, 1956, Ankara, s. 334.

110 *A.g.e.*, s. 334.

111 *A.g.e.*, s. 335.

bir de Yunanistan unsurunu ekleyerek olup bitenlerin sorumlusunun Yunanistan derin devleti olduğunu ileri sürer¹¹².

“...1955’te İstanbul’da Rumca/Helence konuşan 90 bin kişi var. Bunların 17 bini Yunan pasaportu taşıyan ve 1930’da imzalanmış bir antlaşma ile İstanbul’da gayrimenkul edinme, işyeri açma hakkı bulunan İstanbullu Yunanlar. 1955 yılında Yunanistan’da küçümsenmeyecek ölçüde komünist var. Yunan derin devleti için Yunanistan uyruklu 17 bin İstanbullu içinden olayları başlatmak için birkaç yüz kişiyi bulup görevlendirmek ve Gökşin Sipahioğlu’nu hediyelerle 2. baskı için teşvik etmek çok kolaydı. Fuat Köprülü’nün 27 Mayıs darbesinden hemen sonra yaptığı iğrenç ihbar nedeniyle Yassıada’da alelacele hazırlanan davada Yüksek Adalet Divanı 5 Ocak 1961 günü karar veriyor; Olayları tertipleyen Zorlu ve Menderes’e 6’şar yıl. 1 gün sonra 1961 Anayasası’nı yazacak olan Kurucu Meclis açılıyor. Darbecilerin başı (aynı zamanda Devlet Başkanı) Gürsel’in 10 kişilik Kurucu Meclis kontenjan üyeliği var. 10 kişiden 1’i, olaylarda DP İstanbul İl Başkanı olan, muhbirin oğlu Orhan Köprülü. Çelişkiye bakın ki DP Genel Başkanı’na 6 yıl, DP İstanbul İl Başkanı’na ise kontenjandan Kurucu Meclis üyeliği verilmişti. Yunanistan’a da gümüş bir tepsi içinde sonsuza dek Türkiye aleyhine kullanacağı bir koz sunulmuştu; ‘Barbar Türkler 6 Eylül 1955 tarihinde İstanbul’da Rumlara pogrom uygulamışlardır...”

Sonuç

Yıllar sonra 6/7 Eylül olayları konusunda yapılan çalışmalar özellikle İngiltere’nin Atina Büyükelçiliği ve Selanik Konsolosluğunun bu olaydaki dahlini ortaya koymaktadır. 1930’lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk ve Elefterios Venizelos arasında başlayan dostluk bağlarının Türk-Yunan dostluğuna dönüşmesi, iki ülke arasında ekonomik, siyasi, askeri bağların güçlendirilmeye başlanması bu coğrafyada farklı menfaat hesapları yapan güçlerin pek de hoşlandıkları bir durum olmayacaktır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde İtalyanların ve hemen ardından Almanların işgaline uğrayan ve kanlı bir iç savaş yaşayan Yunanistan’a “Megali Limos/Büyük Açlık Dönemi” sırasında yardım elini uzatan tek ülkenin Türkiye olmasının ardından kaşınmaya başlanan Kıbrıs sorunu iki ülke ilişkilerini iyiden iyiye gerginleştirir. Şartların olgunlaşmaya ve istenilen kıvama gelmesiyle başlatılan olaylar ise hem Kıbrıs’ı içinden çıkılmaz bir sorun haline getirir, hem de uluslararası camiada Türkiye’nin siciline kara bir leke sürülmesine neden olur. Yıllar sonra ortaya çıkan yeni bilgiler ise bu olayların arkasında İngiltere’nin Atina Büyükelçiliği ve Atina Konsolosluğu’nun da bulunduğu yönündedir. Olaylarla ilgili yapılan en son açıklama ise DP kanadından gelmiştir ve bu olayların planlayıcısı ve uygulayıcısı olarak Yunanistan derin devletini ve o dönemde İstanbul’da yaşamakta olan ciddi sayıdaki Yunan vatandaşını göstermektedir. Şüphesiz 6/7 Eylül 1955 tarihinde başlayan ve özellikle İstanbul’da yaşayan azınlıklara yönelik

112 Mehmet Arif Demirer, a.g.e., ss.64-70.

olarak gerçekleştirilen bu tahrip, yağma ve yıkım hareketi daha sonraki süreçte de Türkiye'nin başını çok ağrıtabilecek bir sorun olarak da tarihe geçer. Mal ve cana verilen zarar ve tahribat yanında pek çok inanç merkezinin de yağmalanması ve tahrip edilmesi bir Batı ülkesi olarak Türkiye'yi modern Avrupa ve dünya kamuoyu karşısında zor duruma düşürür. Bütün bu faaliyetlerin arkasında doğrudan DP iktidarı ve Adnan Menderes hükümetinin bulunduğu iddiaları yanında civar kentlerden İstanbul'a taşındığı belirtilen bazı bindirilmiş kıtalar da hükümet kanadı açısından tereddütler oluşturacak bir durum olarak ortaya çıkar. 6/7 Eylül 1955'in hemen ardından Kıbrıs'ta yaşanan süreç ise tamamen silahlı bir mücadele olarak ortaya çıkar. Yunanistan destekli EOKA karşısında Kıbrıs Türklerinin kurdukları Volkan, 9 Eylül gibi mahalli, etkisiz yeraltı örgütlerinin ardından 15 Kasım 1957 tarihinde kurulan ve 1 Ağustos 1958'den itibaren Türkiye'nin fiili desteğiyle faaliyete geçen Türk Mukavemet Teşkilatı Kıbrıs Türklerinin can, mal ve namus güvenliklerini sağlamaya çalışır. Öte yandan Kıbrıs'ta Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde 16 Ağustos 1960 günü kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de uzun ömürlü olmaması ve olayların devam etmesinin ardından 21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı çerçevesinde bütün Kıbrıs Türklerini ortadan kaldırmaya yönelik Rum saldırılarının başlaması karşısında Türkiye de kayıtsız kalmaz ve "1964 yılı başından itibaren Türkiye'de yaşayan bütün Yunan vatandaşlarını sınır dışı etmeye başlar. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler iyiden iyiye gerginleşirken Türkiye'de yaşamaya devam eden tek bir Yunan vatandaşı kalmaz, azınlıkların büyük bir kısmı da ülkeyi terk ederler.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara/Türkiye
Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA) EOKA Ar

II. Süreli Yayınlar

Akşam
BYGM Ayın Takvimi
Cumhuriyet
Derin Tarih
Halkın Sesi
Hayat Dergisi
Hürriyet
Milliyet
Sabah
Son Posta
Tan
Toplumsal Tarih
Yeni Sabah
Zafer

III. Kitaplar

AGUN, Hüseyin, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara, 1997.
AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1950-1964*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yay., Kasım 1990.
BALI, Rifat N., *6-7 Eylül 1955 Olayları; Tanıklar-Hatıralar*, Libra Yay., İstanbul, Kasım 2010.

- BAŞAR, Ahmet Hamdi, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, Ankara, 1960.
- BİL, Hikmet, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, İstanbul, 1976.
- BİLGE, Suat, *Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1961.
- BİRANT, Mehmet Ali, *Demirkırat-Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul, Şubat 1999.
- DEMİRER, Mehmet Arif, *Nihat Erim'in Gözlüğü ve Kalemi ile Demokrat Parti ve Bir Soru; Johnson Mektubu Sipariş miydi*, Ankara, Şubat 2006.
- DİKERDEM, Mahmut, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, İstanbul, 1997.
- EMILIANIDES, Achille, *Histoire De Cyprus*, Paris, 1963.
- ERİM, Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara, 1975.
- FERSOY, Orhan Cemal, *Bir Devre Adımı Veren Başbakan; Adnan Menderes*, İstanbul, 1971.
- FOLEY, Charles, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman Yay., Londra, 1964.
- GOVERNMENT OF CYPRUS, *Review of Events In Cyprus 1955-1957*, Lefkoşa, 1958.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası C. I, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.*, Ankara, 1977.
- GÜRKAN, Haşmet Muzaffer, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta*, Lefkoşa, 1996.
- IOANNIDES, Christos P., *In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New Rochelle Publications.
- İNÜĞUR, M. Nuri, *Türk Basın Tarihi 1919-1989*, İstanbul 1992.
- KABACALI, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994.
- KESER, Ulvi, *Yardım Et Komşu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, Kasım 2005
- KESER, Ulvi, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi (μεγάλος λιμός) ve Türkiye*, IQ Yay., İstanbul, 2008.
- KESER, Ulvi, *Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, 1939-1949, Türk Kızılay'ı Tarih Serisi, Kızılay Genel Müdürlüğü*, Ankara, 2010.
- MANİZADE, Derviş, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, KTKD İstanbul Bölgesi Yay., İstanbul, 1975, NESİN, Aziz, *Salkım Salkım Asılacak İnsanlar*, İstanbul, 1994.
- ÖZAD, Murad Hüsnü, *Baf ve Mücadele Yıllarım*, Aha Yay., İstanbul, Temmuz 2002.
- JONES, Byford, *Grivas and the Story Of EOKA*, Robert Hale Limited Yay., Londra, 1959.

- JUNOD, Marcel, *Warriors Without Weapons*, New York Macmillan Co., 1951.
- SARICA, Murat, TEZİÇ, Erdoğan, ESKİYURT, Özer, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1975.
- SPECIAL COMMITTEE On Cyprus Affairs, *Cyprus; Past - Present- Future*, Ankara, 1964.
- THUBRON, Colin, *Journey Into Cyprus*, Middlesex, 1986.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları; DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Bilgi Yay., Mart 1991, İstanbul.
- TURGUT, Hulusi, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, Mayıs 2007.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, 1995.
- VANEZIS, PN, *Cyprus Crime Without Punishment*, Regal Printing Ltd., Hong Kong, 2000.
- YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1945-1971*, Cilt 4, İstanbul, 1971.

IV. Makaleler

- ARMAOĞLU, Fahir, "1955 yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 14, No. 2/3, Temmuz 1959, ss.57-85.
- DEMİRER, Mehmet Arif, "6/7 Eylül Olaylarını Yunan Derin Devleti Planladı", *Derin Tarih*, Sayı 6, Eylül 2012, ss.64-69.
- GÜVEN, Dilek, "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı 141, İstanbul, Eylül 2005, ss.38-49.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, "6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı", *Tarih ve Toplum*, Sayı 81, İstanbul, Mayıs 2000.
- SONYEL, Salahi R., "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?" *Bellekten*, Cilt XLII, Sayı 165-168, Ankara, 1978.
- TOPUZ, Hıfzı, "6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa'nın Yasakları", *Tarih ve Toplum*, Sayı 81, İstanbul, Eylül 2000.
- TÜRKER, Orhan, "6/7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yansımaları", *Tarih ve Toplum*, Cilt 30, Sayı 177, Eylül 1998, ss.13-16.
- YEŞİLYURT, Süleyman, "Bayar Gerçeği", *Milliyet*, Ankara, 2005.

V. Sözlü Tarih Çalışması

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

Aydın Samioğlu ile 29 Kasım 2004 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.